

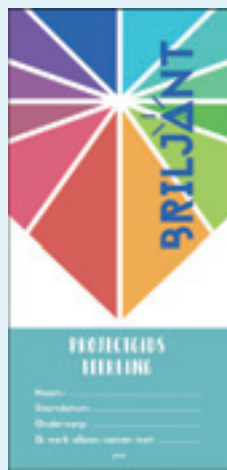
VAKBLAD VOOR BEGELEIDERS IN HET ONDERWIJS

Thema: (Hoog)begaafdheid

Dubbelbijzondere leerlingen – De rol van het werkgeheugen – Focus op groeimindset – Aan de slag met talentbeleid

Nieuw!

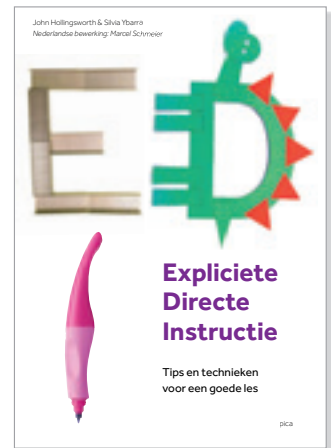

Briljant verrijkend projectonderwijs biedt een overzichtelijke structuur voor projectmatig onderwijs aan (hoog)begaafde leerlingen (groep 4 t/m 8/plusklassen). Leerlingen bedenken én beantwoorden hun eigen leervragen en doen zo nieuwe kennis op. Daarnaast werken ze aan sociaal-emotionele ontwikkeling en executieve functies. Het project wordt afgesloten met een presentatie en reflectie.

Briljant bestaat uit een praktische projectgids voor leerlingen en een leerkrachtenhandleiding.

Wilna van den Brink en Marije den Otter | paperback
Set van 10 projectgidsen en 1 handleiding (ook los verkrijgbaar)
ISBN 9789492525215 | € 60,00

8e druk!

'*Expliciete Directe Instructie* of EDI was bij publicatie al het beste boek dat er recentelijk is geschreven over onderwijs. Het hoort in elke klas, op elke school te liggen.'

Prof. dr. Anna M.T. Bosman

Marcel Schmeier
paperback met flappen | 232 pagina's
ISBN 9789491806339 | € 25,95

Hoogbegaafd en faalangstig

'Een aanrader voor iedereen die een hoogbegaafd kind met faalangst op een leuke en diepgaande wijze wil begeleiden!'

Choochem.nl

In dit Voordeelpakket vind je 1 exemplaar van *Je kunt het!* (theorieboek) en 1 exemplaar van *Ik kan het!* (werkboek voor het kind) voor een aantrekkelijke setprijs. Profiteer en ontvang meer dan 10% korting!

Jessica van der Spek | paperback en ringband | 96 + 48 pagina's | Voordeelprijs: € 19,95

Hulpwaaier

In de *Hulpwaaier Hoogbegaafdheid* komen onderwerpen aan de orde als kenmerken van hoogbegaafdheid, consequenties van hoogbegaafdheid in het algemeen, en specifiek voor de diverse schoolomgevingen ((s)bo en vo), belonen en straffen, strategieën, overeenkomst en verschillen met ADHD en ASS en wat hoogbegaafdheid betekent op een volwassenen leeftijd.

Jessica van der Spek
stevige waaier | 66 pagina's
ISBN 9789492525666 | € 14,95

Inhoud

Redactioneel & Colofon

De schoolcarrière van een hoogbegaafde student

De hoogbegaafde Thomas van Driel maakte deel uit van de kleutergroep van Lidy Peters. Samen met zijn moeder kijken zij terug op zijn schoolcarrière.

Column Sansevieria

Een versnelde doorstroming is lang een instrument geweest om een hoogbegaafd kind voldoende uitdaging te kunnen bieden. Dat dit niet altijd goed uitpakt, illustreert het verhaal van Floortje.

Hoe versterk je het werkgeheugen bij een hoogbegaafde leerling?

Onderwijs aan hoogbegaafde kinderen staat steeds vaker in het teken van verrijking en plusklassen. Hierbij speelt het werkgeheugen van de leerling een belangrijke rol. Hoe werkt dat precies en hoe stimuleer je het?

Interview Herman Langhorst, Kwadraatonderwijs

Kwadraatonderwijs is een bijzondere vorm van passend onderwijs voor begaafde kinderen, die in het noorden van het land veel succes oogst. Nette Kramer vroeg directeur Herman Langhorst naar de achtergrond, werkwijze en succesfactoren van deze formule.

Hoe ga je om met een dubbelbijzondere leerling?

Dubbelbijzondere leerlingen zijn begaafde kinderen met een leer- of ontwikkelingsstoornis. Waaraan kun je deze leerlingen herkennen? Waar lopen ze tegenaan? En hoe kun je hen het beste begeleiden?

5

6

9

10

16

22

22

27

Recensie 'De mythe van het gemiddelde'

Todd Rose was een *dropout*, omdat hij niet voldeed aan het standaardprofiel van een gemiddelde Amerikaanse leerling. Nu is hij professor aan de Harvard-universiteit en medeoprichter van *The Center of Individual Opportunity*.

28

Zo zet je een kind in zijn groeimindset

Niet elke leerling is even ontvankelijk en stuurbaar tijdens een begeleidingstraject. Een verandering van vaste mindset naar groeimindset kan dan wonderen doen.

33

Recensie 'Formatieve Assessment'

Shirley Clark toont op een inspirerende manier hoe je aan de hand van formatieve assessment het leerproces zichtbaar maakt.

34

Talentbeleid

Om aan hoogbegaafde leerlingen alle ingrediënten te bieden voor een succesvolle schoolcarrière, heeft iedere school een goed doortimmerd beleid inzake begaafdheid nodig. Hoe pak je dat aan?

39

Column TomTom

'Hoogbegaafde kinderen zijn gebaat bij open projecten, waarbij ze zelf het roer in handen hebben en waarin ze de uitdaging kunnen zoeken die bij ze past.'

40

Taxonomie van Bloom

In het door SLO ontwikkelde 'Kader voor ontwikkeling' worden alle vaardigheden op een rijtje gezet, die leraren helpen bij het vormgeven van verrijkend onderwijs.

47

Agenda, Beter Begeleiden Voordeel en ledenacties

De LBBO organiseert Beurs Beter Begeleiden 2018 – 17 april 2018

Beurs Beter Begeleiden

alles in beweging

Alles in beweging Welke kant ga jij op?

Zeven redenen waarom je deze dag niet mag missen!

1. Alle actuele ontwikkelingen op jouw vakgebied in één dag
2. Inspirerende en motiverende sprekers
3. Beursvloer met meer dan zestig stands
4. De laatste methoden, materialen en publicaties
5. Praktisch en praktijkgericht: direct aan de slag!
6. € 50 korting voor LBBO-leden: € 149 i.p.v. € 199 (niet-leden)
7. Vroegboekorting tot 1 december: € 129 (leden), € 179 (niet-leden)

17 april 2018, Midden-Nederland Hallen in Barneveld (gratis parkeren)

www.beterbegeleiden.nl

Beter Begeleiden, november 2017

Beter Begeleiden is een tweemaandelijks uitgave van de Landelijke Beroepsgroep voor Begeleiders in het Onderwijs (LBBO).

De LBBO richt zich op intern begeleiders, jonge-kindspecialisten, ambulant begeleiders, gedragsspecialisten en beeldbegeleiders.

LBBO

Leyensweg 113 A5
3721 BC Bilthoven
Telefoon: 085-7606246
E-mail: kantoor@lbbo.nl
Website: www.lbbo.nl

Coördinatie

Petra van de Pol

Eindredactie

Ton Bunc

Hoofredactie

Elleke van den Burg-Poortvliet

Redactie

Janny Buma, Engelen Houben-Feddema,
Josje Jaasma, Nettie Kramer, Lidy Peters,
Joke Verwoerd

Aan dit nummer werkten mee

Tom van den Berg, MARRIGJE de Bok, Judith Fonteijn,
Eleonoor van Gerven, Desirée Houkema,
Diana Huijts, Yvonne Janssen, Herman Langhorst,
Floor Raeijmaekers, Sanseveria, Nora Steenbergen-
Penterman, Christel de Vos, Ragnild Zonneveld

Beeld

iStockphoto, Nationale beeldbank, Lidy Peters,
Kwadraatonderwijs, Shutterstock, Twan Wiermans
Fotografie

Vormgeving/Druk/Sales/Verspreiding

Elma Media B.V.

Oplage

5000

Verschijsning

Beter Begeleiden verschijnt vijf keer per jaar en wordt per post verstuurd naar alle leden van de LBBO.

Copyright 2017

Niets uit deze uitgave mag worden veeleuvoudigd, overgenomen of openbaar gemaakt, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De uitgever is niet aansprakelijk voor enig handelen op grond van de in dit blad gegeven adviezen en/of gedane mededelingen.

Slimme kinderen

Kort geleden verscheen het proefschrift *Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs, onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden* van Willy de Heer (Universiteit Leiden). Uit dit rapport blijkt dat basisscholen te weinig doen met wetenschappelijke inzichten over de behoeften van (hoog)begaafden. Daarvoor nog verscheen een andere, haarscherpe analyse in *De Correspondent: Waarom veel slimme kinderen het toch niet redden op school*. Marilse Eerkens schrijft daarin dat we in het onderwijs (en daarbuiten!) nog steeds onterecht hardnekkig vasthouden aan de opvatting dat 'echt talent vanzelf wel komt bovendien'.

Er wordt wel vaker geconstateerd dat we in het onderwijs te weinig doen met wetenschappelijke kennis. Toch kan niemand ontkennen dat we meer aandacht hebben gekregen voor (hoog)begaafdheid. We herkennen het beter, we differentiëren bewuster en hebben de taxonomie van Bloom op ons netvlies. Plusklassen zijn gemeengoed geworden (en dat is maar goed ook – lees daarover het artikel op pagina 10, waaruit blijkt dat de plusklas meer effect heeft dan interventies in de klas) en veel scholen hebben een geschoolde specialist hoogbegaafdheid. We beseffen maar al te goed: ook sterke leerlingen hebben onze aandacht en begeleiding nodig.

Met deze *Beter Begeleiden* willen we jouw kennis over (hoog)begaafdheid aanvullen. We zetten wetenschappelijke inzichten en de praktijk naast elkaar. Zo geeft Eleonoor van Gerven een goed onderbouwd antwoord op de vraag: wat doe je als een leerling (hoog)begaafd is én een leerstoornis heeft? En SLO geeft antwoord op de vraag: hoe werk je concreet met de taxonomie van Bloom in de klas? Inspiratie krijg je ook met het artikel over Kwadraatonderwijs in het noorden van het land. Verschillende schoolbesturen sloegen succesvol de handen ineen om het onderwijs aan (hoog)begaafden vorm te geven.

Constateren dát de onderwijspraktijk beter kan, is gemakkelijk. De grote vraag is: hóé? Met dit nummer hopen we je een stukje van het antwoord te geven.

Elleke van den Burg
hoofredacteur@lbbo.nl

Hoogbegaafde Thomas:

**‘Het gaat om het denkproces;
je moet leerlingen leren denken!’**

Thomas zat als kleuter in mijn groep en bleek in de loop van zijn schoolcarrière een hoogbegaafde leerling te zijn. Hoe heeft hij zijn schooltijd in het basis- en voortgezet onderwijs ervaren? Kijkt hij terug op een passend onderwijsaanbod? En hoe gaat het, nu hij aan de universiteit in Rotterdam studeert? Een gesprek met Thomas van Driel en zijn moeder, Mirna van Vliet.

Interview: Lidy Peters

Thomas van Driel (19)

- Primair onderwijs: groep 1-2-3-4-5, versneld naar combigroep 6-7-8
- IQ-onderzoek in groep 4 (IQ van 135)
- Gymnasium
- Nu derdejaarsstudent economie in Rotterdam
- September 2017: gestart met minor sport & management
- Studiejaar 2017-2018: economie in combinatie met econometrie

Thomas is de eerste zoon van Mirna van Vliet en Chris van Driel. In eerste instantie zagen zij niet dat hun kind zich anders ontwikkelde dan leeftijdsgenoten.

Mirna: 'Ik was de eerste van mijn vriendinnen die een baby kreeg, ik had geen enkel vergelijkingsmateriaal.

Mijn moeder leefde niet meer, dus die kon ik het niet vragen. Mijn vader werd behalve opa zelf ook nog vader; dat kind, mijn halfbroer, is nog slimmer dan Thomas. Thomas las op zijn vierde het etiket van de pindakaaspot en stukjes in de krant. De Japanse of Chinese tekens op een gebruiksaanwijzing ging hij heel nauwkeurig overtrekken. En wat ik me ook nog goed herinner: een vriendin van mij gaf haar kind en Thomas eens geld om snoep te kopen. Thomas kreeg een euro in een aantal kleine munten, haar kind kreeg één munt van twee euro. Haar kind vond dat oneerlijk, maar Thomas wilde best graag ruilen! Als kind was hij al gefascineerd door tennis. Wat we wel bijzonder vonden, was dat hij van wedstrijden die op televisie werden uitgezonden de puntentelling bijhield. En hij schaakte met Chris. We realiseerden ons wel dat hij voor zijn leeftijd al heel goed kon rekenen.'

Ik kan me herinneren dat jij een keer tegen mij zei: 'Thomas vindt 's ochtends de kring zo lang duren.'

Ik was me daar helemaal niet van bewust, vooral omdat juist hij degene was die altijd maar vragen bleef stellen en echt doorvroeg. Thuis kon hij lezen, in groep 1 en 2 liet hij dat niet echt zien. Inmiddels weten we dat kleuters zich binnen zes weken aanpassen aan het niveau van de groep. Is er een moment geweest dat jullie zagen dat Thomas problemen kreeg op school?

Mirna: 'Nee, niet echt problemen. We zagen natuurlijk wel dat hij al kon lezen toen hij naar groep 3 ging, maar wisten dat deze groep belangrijk was om een aantal basisvaardigheden, zoals schrijven, aan te leren. In groep 3 ging het prima. Wij hebben in groep 4 een IQ-test laten doen, want dat hij ver vooruitliep was toen inmiddels wel duidelijk.'

Thomas, toen jij als vierjarige mijn kleuterklas binnenstapte, zag je naast de deur een namenlijstje hangen met de nummers 1 tot en met 20. 'Oh, dan word ik zeker nummer 21', concludeerde je. Zo, dacht ik, die kan al resultaatief tellen! Op welk moment werd jij je ervan bewust dat je meer kon dan andere kinderen?

Thomas: 'Daar kan ik me niets van herinneren. In groep 4-5 stelde de juf voor dat ik zou gaan versnellen, want ik was na

een halfjaar al met alle stof klaar. Toen kwam ik terecht in een combinatiegroep 6-7-8. Drie jaar bij dezelfde leerkracht, pffff... Ik kreeg daar geen enkele uitdaging. Eigenlijk heb ik toen vooral aan zelfstudie gedaan. Ik zat bijvoorbeeld heel gedetailleerde tekeningen van achtbanen te maken. Er was wel een plusklasje op school waar ik naartoe ging. Dat vond ik wel leuk, maar het was ook vreemd. Dan kregen we bijvoorbeeld teksten van Wikipedia die je moest lezen, maar waarom en wat je daar dan mee moest doen... die stappen ontbraken. Ik had echt geen idee wat we aan het doen waren, het had geen verband.'

Mirna: 'Thomas vertelde thuis eigenlijk niets over school. Hij zat goed in zijn vel hoor, naast school sportte hij: tennis, tafeltennis, voetbal. Daar stopte hij enorm veel tijd en energie in. Daar kon hij boos worden omdat iets niet lukte. Hij nam ook nooit iemand mee van school. Als ik dat probeerde te stimuleren dan zei hij: "Mam, ik zit de hele dag al tussen hen!"'

Stond je in groep 6-7-8 buiten de groep?

'Ik had één vriendje waar ik dingen samen mee deed, zoals die achtbanen tekenen. Maar ik wilde ook helemaal niet bij de groep horen. Ik had totaal geen aansluiting en ik vond het wel best zo.'

Mirna: 'Wij hadden het eerlijk gezegd ook niet zo door wat er in die groep nou misging. Er waren geen gedragsproblemen en hij klaagde niet.'

Ik herinner mij een jongetje dat op alle gebieden verder was dan zijn leeftijdsgenoten, ook op sociaal-emotioneel gebied. Je hield je keurig aan regels en afspraken, je was op een volwassen manier beleefd en je loste dreigende conflicten op door te praten.

Thomas: 'Ja, ook dat was iets wat ik gewoon wilde.'

Mirna: 'Pas in de tweede helft van het laatste schooljaar kregen wij voor het eerst te horen dat hij het niet naar zijn zin had. Ik heb hem gezegd het eens op te schrijven.'

Ontwikkeling beleid hoogbegaafdheid

Tijdens de basisschooltijd van Thomas (2002-2009) stond het beleid met betrekking tot hoogbegaafde leerlingen op zijn school in de kinderschoenen. Voor kleuters was er nog geen echt plusmateriaal. De toenmalige intern begeleider nam het voortouw voor een plusklas, één leraar kreeg de gelegenheid een cursus te volgen en nam daarna de plusklas over. Het grote probleem in die tijd was, dat het afmaken en uitbreiden van werk uit de plusklas in de eigen groep nog te veel afhankelijk was van de leraar. De stichting waar de basisschool van Thomas deel van uitmaakt, heeft inmiddels een zeer duidelijk hb-beleid, werkt met het Digitale Handelingsprotocol Hoogbegaafdheid en er zijn drie plusklassen waar alle hoogbegaafde leerlingen van de stichting gebruik van kunnen maken.

Juf Lidy Peters met haar kleutergroep. Thomas uiterst links zittend.

Thomas: 'Ik was er echt helemaal klaar mee en toen heb ik een brief naar de meester geschreven waarin ik hem onder andere uitlegde dat ik niets geleerd had. In die laatste periode ben ik nog overgeplaatst naar een andere groep 8.'

Mirna: 'Het ging maar om zes weken en dan zou je denken, wat kan zo'n korte periode nog betekenen? Maar daardoor heeft hij de basisschool gelukkig echt nog op een fijne manier kunnen afsluiten.'

Wat veranderde er op het gymnasium voor jou?

'Ik kwam tussen gelijkgestemden, dat was echt een groot verschil. Aan de andere kant, ik viel ook daar wat buiten de groep, omdat ik de jongste was. Ik wilde bijvoorbeeld nog voetballen op het plein, maar dat deed niemand meer. Nee, ook op het gymnasium heb ik nooit het gevoel gehad dat ik werd uitgedaagd, dus daarin veranderde niets. Nou ja, misschien alleen met Chinees. Dat was een keuzevak en daar ben ik na een jaar mee gestopt. Dat kwam vooral, omdat ik die docent echt vreselijk vond en omdat het mij niet meer genoeg interesseerde.'

Mirna: 'Thomas heeft nooit tieners gehaald of iets cum laude behaald, hoor. Hij besteedde een uur per dag aan zijn huiswerk en daarna was het sporten.'

Dat betekent dus dat je in je hele schoolcarrière nooit de frustratie hebt opgelopen dat iets niet lukt, of dat je ergens veel moeite voor moet doen?

'Ja, dat klopt. Ik weet eigenlijk ook niet of ik dan zal doorzetten. Op de universiteit is het weer precies zo. Daarom ga ik nu naast economie ook econometrie doen; dan leer je wiskundige technieken toepassen op complexe economische problemen en ik hoop daar de uitdaging en frustratie in te vinden!'

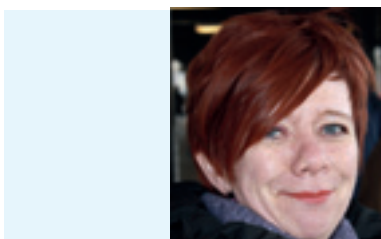
Heb je op de universiteit nog last van het leeftijdsverschil?

'Nee, helemaal niet. Ik ben net begeleider geweest van de eerstejaars in de introductieweek. Die studenten zijn ook negentien jaar of jonger. Maar dat speelt nu geen enkele rol meer. Ik denk dat dat komt, omdat studenten toch allemaal wel gelijkgesteld zijn.'

Wat zouden jullie leerkrachten mee willen geven met betrekking tot de benadering van hoogbegaafde leerlingen?

Mirna: 'Toon begrip en zorg voor echte uitdaging.'

Thomas: 'Wat volgens mij het allerbelangrijkste is: leer ze denken. Je kunt als hoogbegaafde leerling wel een goed, slim antwoord geven, maar hoe ben je aan dat antwoord gekomen? Het gaat om de ontwikkeling en de bewustwording van je denkproces.'

Lidy Peters is lid van de redactie van *Beter Begeleiden*, werkzaam als intern begeleider in het basisonderwijs en leesspecialist dyslexie.

'Vrouwentongen' door Diana Huijts, www.dianahuijts.nl

SANSEVIERIA

Leren leren

Floortje was zo'n kleuter waar je een klas vol van zou willen hebben: een lief rustig meisje, snel van begrip en enorm behulpzaam naar mij toe en naar andere kinderen. Ze was ook een beetje verlegen, het duurde even voordat ze makkelijk en spontaan contact met mij maakte. Toen dat lukte, begon het op te vallen dat ze mij veel kwam vertellen over dingen die in de groep gebeurden. Niet om te vertellen over medeleerlingen die zich niet aan afspraken hielden (wat kleuters uit zeer goede wil doen in de fase dat ze afspraken en regels moeten aanleren), maar om te vertellen wie er hulp nodig had of waar iets rechtgezet moest worden. Dan kwam ze geduldig naast me staan en wanneer ze aan de beurt was, fluisterde ze: 'Zal ik Joris even helpen met het tellen van de kassa en mag ik het dan opschrijven in het kasboek?' Het was altijd een combinatie van zien dat een ander een vaardigheid nog niet helemaal beheerste, willen helpen en haar eigen vaardigheden in praktijk willen brengen. Ook stelde Floortje veel dieperliggende vragen, signaleerde ze elke verandering in de klas ('Juf, waarom heb je de boekenplank die daar hing weggehaald?') en haalde ze de hoogste scores op de Cito-toetsen. Zowel de ouders als ik zagen dat Floortje vooral graag lekker wilde spelen en goed in haar vel zat. Ze kon lezen toen ze naar groep 3 ging, de leerkracht sloot daar goed op aan. Floortje kwam nog steeds met plezier naar school. Maar eind groep 3 leek ze steeds minder aansluiting te vinden bij haar klasgenoten en werd ze thuis opeens dermate onhandelbaar dat haar ouders met mij kwamen praten. Toevallig had ik net een artikel gelezen over signalen van

hoogbegaafdheid dat mij direct aan Floortje deed denken. Ik gaf het aan de ouders mee en daarna vielen de puzzelstukjes snel in elkaar; zowel cognitief als sociaal-emotioneel had ze zo'n grote voorsprong dat hoogbegaafdheid eigenlijk niet uitgesloten kon worden. Via een daaropvolgend IQ-onderzoek werd het vermoeden bevestigd. Floortje begon nog even in groep 4, haar werk werd compacter gemaakt en ze kreeg zogenoemd 'meerwerk'. Maar als lid van de groep dreigde ze doodongelukkig te worden tussen 'al die kleine kinderen', zoals ze het zelf noemde. In goed overleg werd besloten haar versneld door te laten stromen naar groep 5, in groep 6 maakten de ouders de overstap naar het concept van de Leonardo-school. Onlangs kwam ik bij de bakker haar moeder tegen met haar jongste aan de hand. 'En, hoe gaat het met Floortje?' 'Nou, niet echt geweldig. Ze gaat nu naar vier vwo, maar tja, de dingen die haar niet interesseren, daar doet ze niets voor. Afgelopen jaar hebben we haar op bijles gedaan voor natuurkunde. Toen kwamen we erachter dat ze daar een halfjaar gewoon niets aan gedaan had. Dat vertelt ze daar dan. Ze is lui, ook een karaktertrekje hoor, terwijl ze het wel kan. En ze is nog zo jong, hè. Ze krijgt dit jaar op school een coach die haar gaat helpen met leren leren. Als ik terugkijk op dat versnellen, twijfel ik toch weleens of we daar goed aan gedaan hebben. Daar zou ik andere ouders wel voor willen waarschuwen, het heeft jaren later nog consequenties.' Ondertussen reikt ze haar jongste een krentenbol aan. 'Dit is er ook zo een! Maar gelukkig herkennen we het nu.'

Hoogbegaafdheid en het werkgeheugen

Hoe identificeer je hoogbegaafdheid en wat is belangrijk in het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen? Uit onderzoek blijkt dat de plusklas de ontwikkeling van deze kinderen kan versnellen. Ook is aan te raden het werkgeheugen van hoogbegaafden al op jonge leeftijd te stimuleren.

Tekst: Christel de Vos

Statistisch gezien heeft elke basisschool te maken met leerlingen met een bovengemiddelde intelligentie. Van de bevolking is ongeveer 7,5 procent begaafd en 2,5 procent hoogbegaafd (Gagné, 1998). Mooij (2007) geeft aan dat vooral de interactie tussen omgevings- en kindkenmerken op jonge leeftijd al van belang is voor de ontwikkeling van het begaafde kind. Resultaten uit dit onderzoek leiden tot de aanbeveling om al aan het begin van het primair onderwijs de beginkenmerken van alle vierjarige leerlingen op een terughoudende wijze te screenen. Er wordt aangegeven, dat de instrumentatie eenvoudig, bruikbaar, betrouwbaar en valide dient te zijn (Mooij, 2000).

Introductie hoogbegaafdheid

In 1916 werd het begrip hoogbegaafdheid geïntroduceerd door Terman. Het criterium voor het begrip was puur gebaseerd op een – normatieve – IQ-score (Terman, 1925). Dit criterium wordt tegenwoordig nog vaak gebruikt om begaafdheid te onderkennen (Borland, 2005). De meest recente modellen omschrijven begaafdheid echter als een netwerk van onderlinge relaties tussen meerdere variabelen (Coleman, 1995; Mönks & Katzko, 2005).

Een voorbeeld van een model dat uitgaat van deze definitie is het *Münich Model of Giftedness and Talent* (Heller, 1999). Dit

model geeft aan dat bij hoogbegaafdheid zowel non-cognitieve persoonlijkheidskenmerken, omgevingsfactoren en begaafdheidsfactoren een rol spelen. Gagné (2000) geeft aan dat we bij het diagnosticeren van hoogbegaafdheid onderscheid moeten maken tussen deze drie aspecten.

Ook is er onder opvoeders en leraren de laatste decennia nadruk gelegd op het feit dat bij de toetsing van kinderen met begaafdheid, er aandacht moet worden besteed aan psychologische aspecten, zoals creativiteit, flexibiliteit, intrinsieke motivatie en zelfregulatieprocessen (Dixon, Cross, & Adams, 2001).

Identificatie

De identificatie en het onderwijzen van begaafde leerlingen is vaak onderwerp van controversiële discussies. Heller (2004) beschrijft dat voor het identificeren van begaafdheid vier grote vragen kunnen worden gebruikt; wat, waarom, hoe en wanneer?

De eerste vraag is wat er geïdentificeerd moet worden. Hierbij moet worden gedacht aan eventuele diagnostische variabelen. Daarop volgt de vraag waarom of voor welke doeleinden de identificatie is aangeraden. Het kan zijn om het kind in een zogenaamde plusklas te plaatsen of om individueel aanbod te kunnen vormen voor de leerling.

De vraag hoe begaafde en getalenteerde leerlingen kunnen worden geïdentificeerd, speelt ook een belangrijke rol. Deze vraag is gericht op de bronnen van diagnostische informatie en meetinstrumenten, alsook op de besluitneming over wanneer een kind begaafd wordt bevonden.

Ten slotte is er de vraag wanneer of op welk tijdstip in welke ontwikkelingsfase, begaafde of getalenteerde leerlingen moeten worden geïdentificeerd. Moet het kind één keer worden getest of moet er sprake zijn van meerdere meetmomenten?

Statistisch gezien heeft elke basisschool te maken met (hoog)begaafde leerlingen

Deze laatste vraag staat in nauw verband met de hierboven genoemde waarom-vraag (Heller, 2004). Moon en Rosselli (2000) adviseren het gebruik van meervoudige identificatiecriteria. Daarbij maken zij onderscheid tussen formele bronnen (zoals gestandaardiseerde testen) en informele bronnen (zoals de leraar).

Verrijking en versnelling

Na de identificatie is het van belang om na te gaan welke vorm van onderwijs het beste bij de leerlingen aansluit. Twee benaderingen, verrijking en versnelling, zijn de meestgebruikte strategieën (Subotnik, Olszewski-Kubilius & Worrell, 2011). Bij versnelling kan worden gedacht aan het overslaan van een klas of het compacten van de lesstof. Verrijking is het uitbreiden van de stof of het bieden van verdieping (Freeman, 1999). In Nederland is de afgelopen jaren de trend gaande in de richting van speciale programma's en scholen voor begaafde leerlingen. Ook wordt er steeds vaker gekozen voor plusklassen. Deze plusklassen bieden verrijking en laten een groter effect zien op de resultaten dan het aanbieden van interventies binnen de reguliere klas (Mooij, Hoogeveen, Driessen, van Hell, & Verhoeven, 2007).

Uit onderzoek blijkt dat een plusklas de ontwikkeling van begaafde leerlingen kan versnellen. Begaafde leerlingen leren sneller, waarschijnlijk omdat ze over een hogere snelheid van informatieverwerking beschikken. Duan, Shi en Zhou (2010) geven het belang aan van een speciaal onderwijssysteem of plusklassen voor deze leerlingen. Zij hebben in hun onderzoek gekeken naar de invloed van versneld leren voor leerlingen van negen, elf en dertien jaar. Zij zagen dat de kinderen in de onderzoeksgroep, welke in een plusklas zaten, betere resultaten lieten zien dan de begaafde kinderen die niet aan de interventie deelnamen.

Werkgeheugen

Binnen het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen, zoals in de plusklas, is het belangrijk aandacht te hebben voor het werkgeheugen. Wat is dit precies? En hoe versterk je dit bij hoogbegaafde leerlingen?

Begaafde kinderen zijn in staat om complexe cognitieve taken uit te voeren. Voor het volbrengen van deze taken maken deze kinderen gebruik van een aantal cognitief controlerende functies, ook wel het executief functioneren genoemd (Suchy, 2009). Het werkgeheugen is een belangrijk onderdeel van het executief functioneren.

Baddeley en Hitch (1974) hebben een model ontwikkeld, waarbinnen het werkgeheugen wordt beschreven aan de hand van drie componenten; 1) het *central executive*, 2) het verbaal kortetermijngeheugen en 3) het visueel-ruimtelijk kortetermijngeheugen.

Het *central executive* controleert en reguleert de cognitieve processen van de andere twee componenten en de samenwerking met het langetermijngeheugen (Adams & Gathercole, 2000). Het verbaal kortetermijngeheugen is verantwoordelijk voor de opslag van verbale informatie. Het visueel-ruimtelijke kortetermijngeheugen, is verantwoordelijk voor de opslag van visueel-ruimtelijke informatie (Baddeley, 1996).

Taken die een beroep doen op het kortetermijngeheugen

vereisen alleen opslag en reproductie van de informatie. Taken met betrekking tot het werkgeheugen, vereisen zowel opslag van informatie als actieve verwerking van informatie, en meten dus zowel het kortetermijngeheugen als de capaciteit van de *central executive* (Raghubar, Barnes, & Hecht, 2010).

Overlap

Het kortetermijngeheugen en het werkgeheugen kennen een grote overlap. Echter, het verschil zit met name in de verwerking van de informatie. Als iemand wordt gevraagd cijfers in eenzelfde volgorde te herhalen, is er geen verdere actie nodig. Wanneer iemand diezelfde cijfers in omgekeerde volgorde moet herhalen, moeten de cijfers onthouden worden en vervolgens in volgorde worden omgekeerd. Hierbij moet een extra taak worden uitgevoerd, waarbij een beroep wordt gedaan op het werkgeheugen.

Er is aangetoond dat prestaties op werkgeheugentaken bij kinderen samenhangen met hun academische prestaties (Swanson & Siegel, 2001). Meerdere studies hebben aangetoond dat er samenhang is tussen de werkgeheugencapaciteiten van leerlingen en hun prestatie op taal- en rekentesten

Het kortetermijn- en het werkgeheugen kennen een grote overlap

Het werkgeheugen laat daarnaast een grote samenhang zien met het gebruik van leerstrategieën. Wanneer een persoon gebruikmaakt van efficiënte leerstrategieën, is hij of zij beter in staat zaken op te slaan in het werkgeheugen en beschikt hij of zij over een grotere werkgeheugencapaciteit (Shelbe, Theriault, & Miller, 2012). Het werkgeheugen kan dan ook worden getraind door het aanbieden van leerstrategieën.

Strategieën zijn mentaal inspannende, doelgerichte processen om het werkgeheugen te verbeteren. Voorbeelden van leerstrategieën zijn oefening (Rodriguez & Sadoski, 2000), visuele voorstelling (De La Iglesia, Buceta, & Campos, 2005), verhalen creëren van eerder gegeven informatie die moet worden onthouden (McNamara & Scott, 2001) of het groeperen van items in conceptuele categorieën (Lange & Pierce, 1992). Met dit laatste wordt bedoeld: het groeperen van bijvoorbeeld begrippen die bij elkaar passen, zoals 'pan, lepel, garde' en 'jas, shirt, broek'. Er wordt verondersteld dat het gebruik van deze strategieën deels verantwoordelijk is voor de ontwikkeling of toename van het gebruik van het kortetermijngeheugen en het werkgeheugen (Gathercole, 1999).

De samenhang tussen (hoog)begaafdheid en het werkgeheugen is dusdanig, dat stimulering van het werkgeheugen op jonge leeftijd wordt aangeraden. Het vroeg starten met een plusklas is dan ook aan te raden. Uitgebreide aandacht voor het aanleren van leerstrategieën draagt bij aan de ontwikkeling van het werkgeheugen en wordt, zoals al eerder benoemd, met name aangeraden bij jonge leerlingen, omdat zij vaak (nog) geen gebruikmaken van strategieën.

[illegible]

LIEKRAIUR

III

NIEUWE METHODE BEGINNEND LEZEN

LetterKlankStad
beginnend lezen met resultaat

LetterKlankStad richt zich op de beginnende lezer en op de `ervaren` lezer. Het accent ligt op de basisvoorwaarden van goed leren lezen: de fonologische vaardigheden en het vlot kunnen decoderen.

Steeds meer leerlingen kampen met een zwakke automatisering (decoding), en hebben moeite met het analyseren (spellen) van woorden. Dit leidt, naast een zwakke studievoordigheid, ook tot problemen bij het tekstbegrip en het leren van vreemde talen. De oorzaak hiervan ligt in de basis van het leesproces. Daar is de stap naar het scannende lezen te snel gemaakt, zonder dat de decoding/automatisering is geankerd.

Een holistische aanpak

LetterKlankStad werkt vanuit het geheel naar de kern. Het accent ligt op inzicht in de opbouw, structuur en regels van de Nederlandse taal. Daarbij wordt er duidelijk onderscheid gemaakt tussen letters en klanken, en de alfabetische naam en de spraakklank(en) van letters.

Letters en klanken

Er zijn 26 letters (het alfabet) verdeeld in klinkers en medeklinkers. Er zijn ook 26 klanken, dat zijn twee of meer letters bij elkaar. Een letter is dus pertinent iets anders dan een klank! Elke taal heeft zo haar eigen klanken.

Naam en spraakklank(en) van letters

Daarbij hebben letters één of meerdere spraakklanken die direct bij de aanbieder worden aangeleerd. Dit onderscheid kennen en kunnen toepassen is cruciaal voor visueel ingestelde jeugd. Zo voorkom je verwarring bij het voortgezet lezen en gaat de aandacht naar de analyse en opbouw van woorden.

Ordering

Door de 26 letters en 26 klanken van de Nederlandse taal te ordenen naar functie en soort met een eigen kleur, vorm en positie, ontstaat er overzicht. Met het unieke leesplankje en digitale spel Woordbouw kan dit geoefend worden.

Verkrijgbaar bij uw schoolleverancier.

www.letterklankstad.nl

Tijdloze 'must reads'

Topboek!

Sommige boeken zijn tijdloos. Hoe oud ze ook zijn, je móet ze lezen, omdat de inhoud ervan zo waardevol is voor je werk. Redactieleden Engelen Houben-Feddema en Lidy Peters bespreken hun favoriete boek en vertellen waarom de inhoud al jarenlang 'blijft hangen'.

Engelen Houben-Feddema: 'Kids' Skills'

Ben Furman – Nelissen, 2006 – Prijs: € 21,-

Een boek dat ik nog heel vaak gebruik is *Kids' Skills*. Het is al heel wat jaren geleden dat ik kennismakte met het oplossingsgerichte gedachtegoed. Het uitgangspunt is: Het is veel gemakkelijker om te praten over vaardigheden die geleerd moeten worden, dan over problemen die moeten worden opgelost.

De term 'supporter' heeft er een betekenis bij gekregen. En wat is er mooier dan de supporter van een kind te zijn? Wat heb ik veel geleerd van kinderen, door het stellen van simpele vragen als: Wat zou jij nog willen kunnen of leren, zodat het een beetje makkelijker wordt? En: Op welke moment lukt het al een beetje? Omdat er gevraagd wordt naar wat er al goed gaat, staat dat op de voorgrond.

Als begeleider gebruik ik een format van *Kids' Skills* in vijf stappen. Ik herinner mij diverse mooie resultaten, bijvoorbeeld hoe een gummetje, als reminder, heeft geholpen de buikpijn van een leerling af te laten nemen. Door de gestelde vragen ontdekte dit kind dat er geen sprake van buikpijn was bij buitenspielen en gymnastiek. Het ontdekken van deze uitzonderingen hielp op andere momenten. Voor de kinderen is het werken aan iets waar ze beter in willen worden, of anders kunnen doen, 'gewoon' geworden. Soms maak ik mee dat een kind zelf het initiatief neemt een *Kids' Skills*-blad met een ander te willen doen. Dat zijn de kersen op de taart, *Kids' Skills* helpt de beren van de weg te houden!

Lidy Peters: 'De grondwet van de opvoeding'

René Diekstra - Karakter Uitgevers, 2003 – Prijs: € 6,50

Het is een klein, dun boekje, even groot als mijn hand en het heeft slechts 59 bladzijden. Ik pakte het in de boekhandel op vanwege de titel en werd *pats-boem* getriggerd door artikel 1 op bladzijde 8: 'Kinderen hebben, teneinde gelijke kansen te krijgen, zich naar hun mogelijkheden en talenten te ontplooiën, recht op ongelijke behandeling in opvoeding en onderwijs.'

In 2003 gloorde passend onderwijs nog aan de verre horizon, het zou eraan gaan komen. Het werd ook keer op keer uitgesteld. En wat het inhield, daar had bijna niemand zicht op. Maar dit eerste artikel uit *De grondwet van de opvoeding* maakte het voor mij in één klap helder en ik voelde: dit is het en wat is het logisch.

Het tweede wat mij enorm pakte, was de quote op bladzijde tien, een uitspraak van Mahatma Gandhi: 'We moeten zelf de verandering zijn die we graag zien.' Inmiddels bevat mijn boekje veel gekleurde plakkertjes die boven de bladzijden uitsteken en staat het vol met mijn potlood-onderstrepingen. Tot op de dag van vandaag grijp ik nog met regelmaat naar dit boekje, omdat er heel mooie, verhelderende zaken in staan over opvoeding. En, omdat ik het als ib'er kan gebruiken in relatie tot leerkrachten en ouders.

Hoe maak je onderwijs passend voor begaafde leerlingen?

Kwadraatonderwijs is een bijzondere vorm van passend onderwijs voor begaafde kinderen. Herman Langhorst, directeur van PCBO Meppel en Kwadraat, is vorig jaar genomineerd door de Stichting Mensa Fonds die zich inzet voor hoogbegaafden. Hij licht de ontwikkeling en de werkwijze van Kwadraatonderwijs toe.

Interview: Nettie Kramer

Hoe is Kwadraatonderwijs ontstaan?

'Kwadraatonderwijs is uit nood geboren. In 2003 was er een bijeenkomst over krimp met de samenwerkende besturen uit het noorden die onder Verus vielen. We brainstormden met elkaar hoe je als scholen onderscheidend kunt zijn in een krimpregio. Eén van onze schooldirecteuren had zelf een hoogbegaafd kind en miste een breed aanbod. De zes schoolbesturen in Drenthe en Overijssel hebben vervolgens de handen in elkaar geslagen en gezamenlijk het Kwadraatprogramma ontwikkeld. Een werkelijk passend aanbod voor alle kinderen, ook hoogbegaafde, is breed en gevarieerd. Met Kwadraatonderwijs kunnen we passend onderwijs ook aan hoogbegaafde leerlingen bieden. Inmiddels zijn er dertien besturen die Kwadraatonderwijs aanbieden, waaronder ook besturen uit Gelderland. In 2015 zijn wij in Meppel met vijftientig leerlingen gestart met voltijds Kwadraatonderwijs en nu zitten we op honderd!'

Langhorst benadrukt dat de basis voor de ontwikkeling van het Kwadraatonderwijs ligt in de gedachte dat je mag zijn wie je bent. Mede ingegeven door het christelijk gedachtegoed, heeft dit het Kwadraatonderwijs vormgegeven: iedereen is van waarde en mag er zijn. Wel is het soms nodig dat leerlingen met dezelfde behoeften in één groep onderwijs krijgen. Zo is er bijvoorbeeld één ochtend in de week een dyslexieklas voor alle leerlingen, waar kinderen ook bovenschools naartoe kunnen gaan. Kinderen ervaren in deze klas dat zij niet de enige zijn met dyslexie en hebben steun aan elkaar.

Is jullie aanbod uniek en zouden alle scholen dit moeten bieden?

'We hebben niet als doel dat alle besturen in Nederland Kwadraatonderwijs aanbieden. Ik word veel gevraagd voor informatie of hulp. Daartoe ben ik graag bereid, maar scholen

moeten wel zelf het werk doen. Door deze vorm van onderwijs kunnen wij aansluiten bij de leerbehoeften en ontwikkelingslijn van deze kinderen. Faalangst door perfectionisme en onderpresteren komt vaak voor bij hoogbegaafde kinderen die niet adequaat worden begeleid.'

Is Kwadraatonderwijs passend onderwijs?

'Ik vind van wel. Je wilt het beste voor ieder kind en dat betekent dat we kinderen die meer kunnen ook blijven uitdagen. *Gifted*, het Engelse woord voor hoogbegaafd, vind ik persoonlijk mooier; iedereen heeft gaven en een gave mag geen belemmering zijn. Voor veel kinderen is het gelukkig heel goed mogelijk. Daar streven wij ook naar; om in de eigen klas, op hun eigen school, onderwijs naar de behoefte te krijgen. Voor een aantal geldt, en daar vallen hoogbegaafde kinderen soms onder, dat ze beter af zijn onder gelijkgestemden. Voor hen is er een speciale afdeling waar ze voltijds onderwijs krijgen, de zogenoemde Kwadraatklassen. Hoogbegaafde kinderen zijn ook vaak overgevoelig of hoogcreatief. Zij hebben soms dezelfde kenmerken en kunnen last hebben van andere kinderen of last van andere leraren. Vandaar ook dat we maximaal tweeëntwintig kinderen in de Kwadraatklassen voor het voltijdsonderwijs plaatsen. Van deze voltijdsklassen zijn er op dit moment vier in Meppel, twee in Hoogeveen, drie in Emmen en zes in Assen.'

Hoe begaafd moet je zijn als leraar om les te kunnen geven aan hoogbegaafde kinderen?

'Moet je dyslectisch zijn om les te kunnen geven aan dyslecten? Wat wij van leraren vragen is vooral invoelingsvermogen, dat ze hoogbegaafden niet over één kam scheren en dat ze bereid zijn om bijscholing (bijvoorbeeld de ECHA-opleiding) te volgen. Bij Kwadraatonderwijs werken wij vooral vanuit de visie van Tessa Kieboom (zie kadertje, red.). Zij verzorgt ook studiebijeenkomsten voor ouders en belangstellenden voor Kwadraatonderwijs. Veel scholen bieden begaafde kinderen *Levelwerk* aan, een prima methode als er goed mee gewerkt wordt. Helaas horen wij verhalen van ouders en kinderen dat deze methode vaak wordt gebruikt als 'excuuswerk' en om kinderen stil te houden. Wij werken ook met *Levelwerk* maar hebben dit noodgedwongen *Kwadraatwerk* genoemd, vanwege de gevoeligheid van leerlingen bij de naam.'

Tessa Kieboom

Prof. dr. Tessa Kieboom is een autoriteit op het gebied van onderzoek naar hoogbegaafdheid.

Ze is onder meer bekend van *Hoogbegaafd, als je kind (g)een Einstein is*, dat wordt gezien als hét basisboek over hoogbegaafdheid.

Ik begrijp dat u een fervent voorstander van onderwijsvernieuwing bent.

'Ja, binnen de stichting zijn leraren actief bezig om nieuwe vormen van onderwijs te bedenken die meer tegemoetkomen aan de wens om zorg op maat te geven. Naast de Kwadraatafdeling op CBS De Akker gebeurt dat bijvoorbeeld

Wat is Kwadraatonderwijs?

Kwadraat staat voor passend onderwijs voor hoogbegaafde kinderen, het liefst op de eigen school, maar als dat niet lukt op een speciale afdeling. Het Kwadraatprogramma heeft vier aspecten:

1. Basiskennis op alle deelnemende scholen met betrekking tot hoogbegaafdheid.
2. Verdiepende programma's, zoals plusgroepen, Kwadraat Junior voor groep 1 en 2, verbredingsgroepen en programma's in samenwerking met het voortgezet onderwijs.
3. Een scholingsprogramma voor leerkrachten en directies.
4. Een speciale afdeling voor hoogbegaafde leerlingen, waarin zij voltijds onderwijs krijgen met ontwikkelingsgelijken.

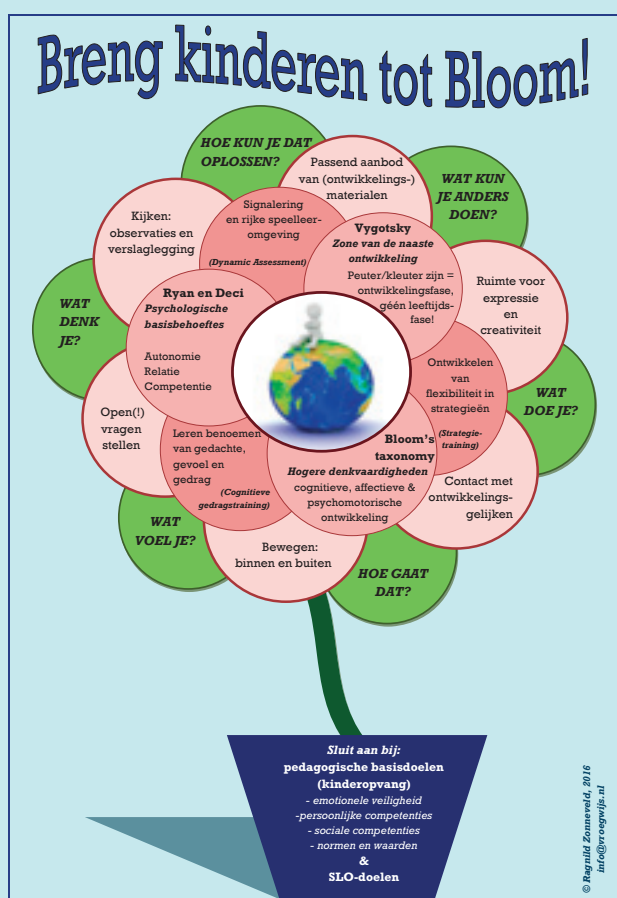
op Het Stadskwartier. Op deze school wordt gewerkt met drie leerzones: een stilte-, instructie- en samenwerkingszone. Op een andere school is de traditionele verdeling in onder-, midden- en bovenbouw losgelaten. Twee leraren en een onderwijsassistent zijn verantwoordelijk voor een groep van vijftig kinderen, variërend van vier tot twaalf jaar. We merken dat kinderen hierdoor enorm veel van elkaar leren. Ze werken met een eigen digitaal portfolio, gedragsproblemen worden minder en ze voeren zelf de gesprekken tijdens het kind-, ouder- en lerarengesprek. Er is veel uitwisseling tussen de verschillende scholen, waardoor onderwijsvernieuwingen, soms in een iets andere vorm, weer opduiken bij een andere school. Je kunt wel zeggen dat de start van de Kwadraatafdeling als een vliegwiel heeft gefunctioneerd voor de onderwijsvernieuwing binnen onze stichting en zelfs daarbuiten.'

Hoe is de scholing en nascholing van het personeel?

'De kwaliteit van het onderwijs is vooral de kwaliteit van leraren, aldus de Onderwijsinspectie. Scholing is dan ook een van de belangrijkste onderdelen van het Kwadraatprogramma. In tegenstelling tot landen als de Verenigde Staten, is speciale scholing voor onderwijs aan hoogbegaafde kinderen in Nederland niet gangbaar. Op pabo's wordt er te weinig aandacht aan besteed. En als het al gebeurt, dan is dat vaak op vrijwillige basis. Bij ons geldt, dat elke school die Kwadraatonderwijs biedt, een begaafdheidsspecialist in huis heeft. Karin Wolters van REC5 (Expertisecentrum voor begaafdheid in Assen, red.) leidt hen voor ons op.

En hoe zit het met peuters?

Ragnild Zonneveld is locatiecoördinator BSO en TSO en peuteropvang van De Akker in Meppel. Op De Akker wordt deze opvang in één lokaal gerealiseerd voor regulier en Kwadraatonderwijs. Zowel bij de peuters als de BSO op De Akker, zijn de groepen gemengd met hoogbegaafde en niet-hoogbegaafde kinderen. Op de BSO zijn dit allemaal kinderen die De Akker (regulier of binnen de Kwadraatafdeling) bezoeken. Bij de TSO zijn de Kwadraatleerlingen en regulier gesplitst.

Ragnild Zonneveld ontwikkelde deze poster, die laat zien wat de basis is van het werken in de kinderopvang van De Akker (in Meppel).

Kun je bij peuters al spreken van hoogbegaafdheid?

'Kinderen waarvan het vermoeden bestaat dat ze een ontwikkelingsvoorsprong hebben, komen bij ons terecht. Wij zetten meer in op signaleren op jonge leeftijd dan op testen. Dus, goed observeren wat een kind doet, letten op het taalgebruik en veel ruimte bieden voor vrij spel. Iets wat natuurlijk voor alle kinderen goed is.'

Wat is er anders in jullie aanbod dan op een reguliere BSO, TSO en peuteropvang?

'Wij hebben een geharmoniseerd aanbod. Dat wil zeggen dat we uitdagender speelgoed en materiaal hebben (waaronder *Talentlijn* voor peuters). We bieden ook meer aan in het Engels. Bij het Kwadraatonderwijs hebben de kinderen geen continu-rooster, dus moeten ze overblijven onder toezicht van een pedagogisch medewerker en vrijwilligers. We hebben één vaste pedagogisch medewerkster op de BSO en de TSO met kennis van hoogbegaafdheid

en de specifieke kenmerken, zoals intensiteit. Ouders en leerkrachten hechten eraan dat hun kinderen even een uurtje vrij zijn op de dag en niet schools bezig hoeven te zijn. Er zijn ook steeds meer Kwadraatouders die zich aanmelden als vrijwilliger voor de TSO, vaak ook omdat zij de 'handleiding' van hun kind kennen. Hoogbegaafde kinderen moeten zich overigens net zo goed aan de regels houden, maar dit kon in het verleden wel eens tot spanningen en onbegrip leiden bij de TSO.'

Is jullie jonge-kindaanpak niet goed voor alle kinderen in BSO, TSO en peuteronderwijs?

'Zeker! Hiervoor moet je heel goed kunnen kijken naar het individuele kind; je moet de kaders van het jaarklassensysteem en leeftijd durven loslaten. Daarnaast is het belangrijk dat je de ruimte neemt om samen met het kind uit te vinden waar de onderwijsbehoefte ligt. Ieder kind is een nieuwe zoektocht, er is geen vast recept. Je moet ook creatief kunnen kijken naar de mogelijkheden die je in school kunt creëren en hoe je je methodes en materialen flexibel kunt inzetten. Er moet niet alleen gekeken worden naar cognitieve ontwikkeling; ook de fysieke, sociale en emotionele ontwikkeling zijn van belang. Daarnaast moet je goed en zonder oordeel kunnen luisteren naar wat ouders en kind vertellen. Je moet gedrag van ouders en kinderen kunnen 'vertalen' naar de onderliggende vraag, zonder de hoogbegaafdheid als excuus te gebruiken voor van alles en nog wat. Ik heb zelf ook de ECHA-opleiding gevolgd en heb daar veel geleerd over de achtergronden en verschillende verschijningsvormen van hoogbegaafdheid. De focus zou wat mij betreft vooral moeten liggen op de psychologische basisbehoeften. Op zich geldt veel van wat ik zeg natuurlijk voor alle kinderen. We zien echter, dat vooral de autonomie en relatie soms onder druk staan als de hoogbegaafdheid niet wordt herkend en het kind zich een vreemde eend in de bijt voelt. Dat kan gebeuren als scores leidend zijn en gedrag verkeerd wordt geïnterpreteerd.'

Er is een basis- en een verdiepingsopleiding (18 x 3 uur en 250 uur totale studielast). De basiskennis moet op orde zijn. Daarnaast bieden we als Kwadraatscholen gezamenlijke studiedagen, workshops, en intervisiebijeenkomsten aan. Ook hebben we een starterscafé voor onze startende leraren. Van vijf tot zeven uur 's avonds vindt daar op regelmatige basis, intervisie plaats. Bovendien organiseert Kwadraat symposia, activiteiten die, waar mogelijk, ook opengesteld zijn voor ouders, vo-leraren, peuterleidsters, pedagogisch medewerkers enzovoort. Wij hebben binnen PCBO een schooloverstijgend innovatiefonds. Hier kun je, buiten de schooldirecteur om, geld vragen voor scholing of voor een speciaal project.'

Hoe wordt de kwaliteit geborgd?

'Op dit moment zijn er dertien bestuurders van alle Kwadraatscholen. Zij zijn verantwoordelijk voor het beleid, de uitvoering en de voortgang. Wij bezoeken elkaars scholen en doen dit samen met een collega-bestuurder van een andere school. Dit heeft weer als voordeel dat wij onderling ook goed op de hoogte blijven van het reilen en zeilen op elkaars scholen.'

Onlangs werd bekend dat ouders door plusklassen op de basisschool voor hoge kosten komen te staan. Hoe bekostigen jullie het Kwadraatonderwijs?

'Kwadraatonderwijs kost ouders geen extra geld, behalve de kosten voor een psychologisch onderzoek bij aanmelding van hun kind voor de voltijdsklassen. Wij werken ook niet met arrangementen. Alleen PricoH (Primair Christelijk Onderwijs in Hoogeveen) doet dit wel. Voor ouders en school is zo'n

arrangement veel lastiger; begaafdheid is vaak complex en kan gepaard gaan met heftige gedragsproblematiek. Soms verdwijnt die of het wordt minder, maar soms ook niet. Dan kan het beter zijn om door te verwijzen naar het speciaal onderwijs, wat ook wel gebeurt. Wij financieren Kwadraatonderwijs uit de Prestatieboxgelden¹ en vragen uit principe geen extra geld aan ouders. We zijn in staat om de tering naar de nering te zetten. Helaas heeft dit er wel toe geleid dat de maximale klassengrootte van twintig naar tweeëntwintig leerlingen is gegaan. Wij hebben ook nooit een bijdrage van het samenwerkingsverband gevraagd. Waar we ook voordeel van hebben gehad, is de grote groei; groei-informatie krijg je direct en daarvoor kun je ook investeren. De conclusie is echter dat er extra geld bij moet, maar dat geldt ook voor andere kinderen die extra zorg nodig hebben. Het is vooral een keuze.'

Hoe is de aansluiting en samenwerking met het voortgezet onderwijs?

'Wij werken goed samen met het voortgezet onderwijs. Voor alle kinderen uit groep 8 van alle Kwadraatscholen is er de mogelijkheid om verrijkingslessen te volgen op het voortgezet onderwijs. We hebben dit 'Op Tournee' genoemd, omdat de kinderen daadwerkelijk op bezoek gaan in het voortgezet onderwijs en daar ook les krijgen van de leraren die

¹ Prestatiebox is een extra budget dat besturen/scholen krijgen boven op de lumpsum en kunnen inzetten voor taal en rekenen, wetenschap en techniek, cultuureducatie, talentontwikkeling en professionalisering van leerkrachten.

Bij Pearson Academy staat de vertaling van theorie naar praktijk altijd centraal!

KIJK VOOR HET VOLLEDIGE AANBOD OP
www.pearsonacademy.nl/trainingen-onderwijs

VRAGEN?

Mail ons via
info@pearsonacademy.nl
of bel 020-5815500.

WERKGEHEUGEN

NIEUW Werkgeheugenproblemen
bij kinderen en jongeren
16-03-2018 Amsterdam

UIT ONS ONDERWIJSAANBOD

NIEUW ADHD
06-02-2018 Utrecht

EXECUTIEVE FUNCTIES

Executieve functies
in het onderwijs
09-02-2018 Amsterdam

TAALONTWIKKELING

NIEUW Kinderen met een
meertalige taalontwikkeling
13-04-2018 Utrecht

Onze trainingen kunnen ook
als incompany training worden
gegeven.

Doe méér voor
MOLENS

molenfonds.nl

daar werken. Vrijwel iedere week gaan ze zo een dagdeel op tournee. Zo kunnen ze Cambridge Engels leren, een apparaat ontwerpen of aan de slag gaan met duurzaamheid. Per school wordt bekeken welke leerlingen de extra aandacht nodig hebben en hiervoor in aanmerking komen. Op elke middelbare school waar wij mee samenwerken in Meppel, zijn docenten werkzaam die de opleiding tot hoogbegaafdheidsspecialist hebben gevolgd, zelfs op het AOC. Ik weet dat de scholen in Meppel, Stad en Esch en Dingstede een coach voor begaafde leerlingen hebben. De extra tijd die dat kost, halen ze uit hun eigen lesrooster. Veel begaafde kinderen hebben bijvoorbeeld geen vier uur Nederlands of drie uur Engels nodig in de onderbouw. In dat lesuur kan een coach ook met ze aan het werk. Het Hondsrug College in Emmen is dit schooljaar gestart met Intermezzo: een leerjaar voor begaafde leerlingen die uitgeleerd zijn op de basisschool en nog niet klaar zijn voor het voortgezet onderwijs. Deze leerlingen met vwo-advies, krijgen zo een verlengde onderbouw van vier in plaats van drie jaar.'

Stel, iemand die dit leest denkt: dit mist in ons aanbod op school. Welke tips hebt u?

'Ik zou de volgende adviezen willen geven:

- Begin met het lezen van een boek, bijvoorbeeld van Tessa Kieboom, en een opleiding. Kijk of er mensen zijn van andere scholen uit de buurt, en ook uit het voortgezet onderwijs, die mee willen doen.
- Begin op school of in je bestuur met een basis van mensen die écht willen. Dit is het aanjaagteam.
- Organiseer intervisie. Denk hierbij ook aan sociale media; organiseer bijvoorbeeld een besloten Facebook-groep die onderling informatie uit kan wisselen.

'Als iets goed werkt, werkt het voor alle leraren en leerlingen'

- Er zijn nog steeds veel vooroordelen en stereotype denkbelden over hoogbegaafdheid. Met voorlichting en studiebijeenkomsten kun je deze ontkrachten.
- Werk samen met het voortgezet onderwijs.
- Voor te kleine dorpscholen kan samenwerking een oplossing zijn. Ze kunnen een gezamenlijke verbredingsgroep opzetten. Er zijn bijvoorbeeld scholen in Drenthe die werken met video, waarbij de leraar niet ter plekke is, maar extra instructie/zorg biedt vanuit een vaste plek.
- Als iets goed werkt, werkt het voor alle leraren en voor alle leerlingen!'

Meer informatie?

- www.kwadraatonderwijs.nl en www.kctalent.nl
- www.pcbomeppel.nl/syndeo_data/media/Kwadraat/Talent_nr5_pag_18-21.pdf
- www.rcsw.nl/maatwerk-opleidingen/echa-specialist-hoogbegaafdheid
- filmpje YouTube: *Mindset Stadskwartier Meppel*
- www.facebook.com/pluskinderopvang/videos/820054571469177

TIP

Nettie Kramer is lid van de redactie van *Beter Begeleiden*, zelfstandig begeleider in het onderwijs (zbo'er), beeldbegeleider, trainer overblijf en interim-leraar.

AUTEUR

Zo begeleid je een dubbelbijzondere leerling

Begaafde leerlingen die in hun ontwikkeling geremd worden door een leer- of ontwikkelingsstoornis worden dubbelbijzondere leerlingen genoemd.

In dit artikel geeft Eleonoor van Gerven antwoord op drie vragen: Waarom zijn ze zo lastig te herkennen? Op welke gebieden ervaren deze leerlingen problemen? Waar moet je aan denken als je hen gaat begeleiden?

Tekst: Eleonoor van Gerven

De term 'begaafdheid' verwijst naar het leerpotentieel van die leerling bij wie het ontwikkelingsproces kan leiden tot uitblinken in een of meerdere domeinen. Dit ontwikkelingsproces wordt beïnvloed door verschillende katalysatoren: het ecologisch systeem van de leerling, veranderlijke persoonskenmerken zoals motivatie en onveranderlijke persoonskenmerken zoals een leer- of ontwikkelingsstoornis. Hoewel leerlingen ook begaafd kunnen zijn in een domein van sport, muziek, kunstzinnige vorming enzovoort, gaan we voor dit artikel uit van begaafdheid in het academische (schoolse) domein.

Zodra er sprake is van een leer- of ontwikkelingsstoornis, levert dit voor een leerling in meer of mindere mate problemen op met het verwerken van informatie, het verwerven van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden. Daardoor zal de leerling binnen dat domein veelal minder goede prestaties halen dan wanneer de leerling niet gehinderd zou zijn door de stoornis. In domeinen die sterk leunen op het domein van de stoornis zullen ontwikkeling en prestaties eveneens negatief beïnvloed worden. Denk bijvoorbeeld aan de gevolgen van dyslexie binnen het rekenonderwijs, maar ook aan de gevolgen van bijvoorbeeld ASS bij een vak als begrijpend lezen (Van Gerven, 2017; Kroesbergen, 2017).

Tot zover weinig nieuws. Wat echter minder bekend is, is dat begaafde leerlingen in hun ontwikkeling belemmerd kunnen worden door een leer- of ontwikkelingsstoornis, net als bij alle andere leerlingen het geval kan zijn. Begaafde leerlingen met een leer- of ontwikkelingsstoornis noemen we *twice-exceptionals* of dubbelbijzondere leerlingen.

Drie subgroepen

Dubbelbijzondere leerlingen kunnen in drie subgroepen onderscheiden worden (Webb, Amend, Webb, Goerss, Beljan, & Olenchak, 2005). In de eerste plaats zijn er leerlingen bij wie de begaafdheid de stoornis maskeert. In hun gedrag worden vooral kenmerken van begaafdheid herkend. De schoolse prestaties echter, blijven achter bij de verwachting die gewekt worden door die begaafdheidskenmerken. Maar, omdat de prestaties vaak nog op of rond het groepsgemiddelde liggen, worden de problemen vaak toegeschreven aan een gebrek aan uitdaging. Hierdoor worden deze leerlingen ten onrechte vaak aangezien voor onderpresterende leerlingen.

In de tweede plaats zijn er leerlingen bij wie de stoornis de begaafdheid maskeert. Bij deze leerlingen levert de stoornis zoveel belemmeringen op, dat niet herkend wordt dat de leerling ook begaafd is en een hoog ontwikkelingspotentieel heeft. De leer- en/of gedragsproblemen zijn zo groot, dat binnen het domein van de stoornis deze niet door de begaafdheid gecompenseerd kunnen worden. In het gedrag van deze leerling treedt de stoornis daardoor op de voorgrond. Juist dit gedrag maakt dat we de leerling 'in beeld krijgen', zij het niet geheel en al om de juiste reden.

De derde en laatste groep zijn de leerlingen bij wie de begaafdheid en stoornis elkaar maskeren. Dat zijn de begaafde leerlingen met een leer- of ontwikkelingsstoornis bij wie de begaafdheid en de stoornis elkaar als het ware opheffen en de

De combinatie 'begaafd' en 'speciaal' heeft complexe gevolgen

leerling een 'gemiddelde' leerling lijkt te zijn. Dit zijn leerlingen die veelal buiten ons blikveld blijven. Als deze leerling al gezien wordt, dan is dat zelden om zijn schoolprestaties. Hij komt eerder in beeld vanwege zijn creatief probleemoplossend vermogen in de buitenschoolse context en in informele leersituaties, ofwel vanwege gedragsproblemen die ontstaan omdat de juiste begeleiding uitblijft.

In alle gevallen geldt dat deze leerlingen veel tekortkomen op school. Niet alleen de combinatie van dubbelbijzonder zijn, maar vooral het ontbreken van passende interventies op school en thuis, heeft grote gevolgen voor hun ontwikkeling.

Schijf van vijf

Trail (2011) stelt dat dubbelbijzondere leerlingen complexe gevolgen ervaren van de combinatie 'begaafd en speciaal' zijn. Zij verwijst naar vijf domeinen die onderling nauw samenhangen en elkaar wederzijds beïnvloeden. Je zou deze vijf domeinen kunnen zien als een soort schijf van vijf, waarbij de leerling beter functioneert als er een onderling evenwicht bestaat:

- academische prestaties;
- cognitieve stijl;
- intrapersoonlijk inzicht;
- interpersoonlijke relaties;
- zelfactualisatie.

Academische prestaties

In 1997 constateerden Brody en Mills dat er sprake is van een intrapersoonlijke discrepantie tussen de intelligentie van een dubbelbijzondere leerling en zijn prestaties binnen het domein van de stoornis. Van een begaafde leerling mag je verwachten dat deze met de juiste pedagogisch-didactische begeleiding in staat is om tot de tien procent bestpresterende leerlingen van een groep te behoren. Dubbelbijzondere leerlingen presteren binnen het domein van de stoornis echter vaak rond het gemiddelde. Het verschil tussen wat op grond van de intelligentie verwacht mag worden en wat de leerling in werkelijkheid presteert, noemen we een intrapersoonlijke discrepantie. Dit verschil kan overigens ook duidelijk worden tussen verschillende academische domeinen, zoals een zeer hoge score voor taal/lezen/spelling maar een gemiddeld tot lage score voor rekenen (McCallum, Bell, Coles, Caldwell-Miller, Hopkins, & Hilton-Prillhart, 2013; Weterings, 2017).

Cognitieve stijl

De cognitieve stijl van een leerling is de manier waarop deze denkt, waarneemt, informatie verwerkt en problemen oplost. Dit is een belangrijke katalysator voor het ontwikkelingsproces. Een leer- of ontwikkelingsstoornis is van invloed op de

cognitieve stijl van de leerling (Kirk, Gallagher & Coleman, 2015). Denk bijvoorbeeld aan een leerling met ASS. Bij deze leerling verloopt zowel het waarnemen als de informatieverwerking anders dan bij andere leerlingen. Dat heeft onmiddellijk gevolgen voor zijn gedrag. Hoe groter op grond van begaafdheid het vermogen tot compenseren is, des te langer het duurt voordat deze gevolgen zichtbaar worden.

Intrapersoonlijk inzicht

Dubbelbijzondere leerlingen ervaren vaak heftige emotionele gevolgen van de botsing tussen 'begaafd' en 'speciaal'. Het is voor hen erg confronterend en frustrerend om aan de ene kant hun grote basale ontwikkelingskapitaal te ervaren en anderzijds steeds herinnerd te worden aan hun basale onvermogen. Het hieruit voortvloeiende gedrag beïnvloedt niet alleen hun leren, maar ook de omgang met andere leerlingen, hun ouders en hun leraar.

Er kan een duaal beeld van de leerling ontstaan

Interpersoonlijke relaties

Daar waar de stoornis direct raakt aan het vermogen tot communiceren, zoals bijvoorbeeld bij autisme het geval is, is het voor de hand liggend dat interpersoonlijke relaties onder spanning komen te staan door de stoornis. Maar juist voor dubbelbijzondere leerlingen zijn er minstens even grote gevolgen als de combinatie van begaafd en speciaal er een is buiten autisme om, bijvoorbeeld dyslexie, dyscalculie of ADHD.

Zelfactualisatie

Zelfactualisatie is het vermogen en de wil om het beste uit jezelf te halen en je talenten zo optimaal mogelijk te benutten. Dubbelbijzondere leerlingen hebben vaak het gevoel in twee werelden te leven. Hierdoor zijn zij niet meer goed in staat om te bepalen wat nu eigenlijk het beste is en hoe zij hun eigen handelen zo kunnen sturen dat ze ook echt hun eigen potentieel kunnen verwezenlijken.

Compenseren

In het begin van dit artikel werd gesproken over het compenserend vermogen van de begaafde leerling als er sprake is van een leer- of ontwikkelingsstoornis. Nu is compensatie een lastig iets. Want of een leerling iets kan compenseren, ligt niet alleen aan zijn natuurlijke aanleg, maar ook aan de omstandigheden waarin hij zich bevindt en de mate van compensatie die vereist is om nog steeds 'mee te kunnen'. Hoe groter de afstand is die overbrugd moet worden, hoe moeilijker het voor de leerling wordt. Als dan de omstandigheden verslechteren, bijvoorbeeld omdat de leerling moe is, er te veel prikkels zijn of er op te veel terreinen tegelijk gevraagd wordt om het compenserend vermogen te benutten, dan zien we dat er gaten in de verdediging gaan ontstaan. Voor een leraar kan er daardoor een duaal beeld van de leerling ontstaan, dat leidt tot scheve verwachtingen. Als gevolg daarvan kan de leerling op sommige momenten overvraagd, en op andere momenten ondervraagd worden. Kreger-Silverman (2007) noemt dit verschijnsel het tweesnijdend zwaard van compensatie.

Kijken door een driedimensionale bril

In alle internationale literatuur wordt de nadruk gelegd op de bijzondere gevolgen van de botsing tussen begaafd en speciaal. Er ontstaat gedrag dat niet wordt waargenomen bij leerlingen die begaafd zijn en leer- of ontwikkelingsstoornis hebben. Dit gedrag wordt evenmin waargenomen bij leerlingen met een gemiddelde of zelfs lage intelligentie die gehinderd worden door een leer- of een ontwikkelingsstoornis. De botsing tussen begaafdheid enerzijds en de stoornis anderzijds levert dus uniek gedrag op.

In die zin wordt gesproken van nieuw gedrag en concludeert men dat de som meer is dan het geheel der delen, 1+1 wordt 3. Het nieuwe van het gedrag zit vooral in de onderliggende reden ervan. Je kunt dat het beste vergelijken met een gevoel van frustratie, omdat je iets 'gewoon nog niet kunt en bezig bent het aan te leren' en een gevoel van frustratie omdat je 'precies weet wat je doen moet, maar er een te steile berg is die je niet kunt beklimmen'.

Remediëring houdt veelal geen rekening met de kenmerken van de begaafde leerling

Hoewel het hieropvolgende gedrag ogenschijnlijk hetzelfde is, vraagt het omgaan ermee toch een wezenlijk andere aanpak. Die aanpak wordt grotendeels bepaald door het educatieve profiel van de leerling.

Verschiedende benaderingen

Wanneer de dubbelbijzondere leerling eenmaal herkend is, zien we in de praktijk verschillende aanpakken terug. Niet al die benaderingen zijn volgens Baum et al (2017) even succesvol.

Een eerste benadering is dat enerzijds geremedieerd wordt en er anderzijds aandacht is voor de sterke kant van de leerling, in de vorm van verrijkingstaken. Maar als dit vaak twee volkomen los van elkaar staande verzamelingen van interventies betreft, is die aanpak weinig succesvol. Zo zien we dat een leerling enerzijds geremedieerd wordt ten aanzien van lezen en spellen en anderzijds door de plusleerkracht een verrijkingstaak aangeboden krijgt waarvoor een hoge schriftelijke productie vereist is.

Een ander voorbeeld van ineffectiviteit van deze aanpak is dat remediëring veelal geen rekening houdt met de kenmerken van de begaafde leerder. Het kenmerk van remediërende taken is dat de leerstappen klein zijn en er veel herhaald wordt. Dat is een exacte mismatch met de behoeften van de begaafde leerder.

Een tweede benadering is er een waarbij vooral gewerkt wordt aan de problemen die de leerling heeft in het domein van de stoornis. Daarbij wordt de sterke kant van de leerling ingezet om de zwakke kant te compenseren. Het idee is dat daarmee niet alleen de remediëring van de stoornis wordt aangepakt, maar dat er ook voldoende appel gedaan wordt op de sterke kant van de leerling. Te verwachten valt dat ook deze aanpak geen grote successen zal opleveren. De focus is namelijk steeds gericht op het tekort van de leerling; zijn aangeboren talenten worden slechts gezien als gereedschap voor de oplossing van een probleem.

Holistische aanpak

In 2014 constateerden Reis, Baum en Burke dat dubbelbijzondere leerlingen schijnbaar paradoxale educatieve behoeften hebben, die het beste benaderd kunnen worden vanuit een holistische aanpak. Baum, Schader en Hébert beschrijven in 2014 een aanpak die zij een *strenght-based, talent-focused approach* noemen.

Strenght-based is beschreven als een aanpak die rekening houdt met de sterke kant van de leerling, de cognitieve stijl

Dubbelbijzondere leerlingen kunnen het beste benaderd worden vanuit een holistische aanpak

van de leerling, zijn voorkeur voor de aanpak van het leren en zijn intelligentieprofiel. *Talent-focused* refereert aan een doorgaand proces van (h)erkennen van het ontwikkelingspotentieel van de leerling, in samenhang met zijn persoonlijke interesses, en het scheppen van kansen om ook capaciteiten te benutten die buiten het curriculum vallen. In deze benadering wordt bovendien het benutten van op zichzelf staande talenten en belangstellingen aangemoedigd.

Deze wetenschappers stelden vast, dat dubbelbijzondere leerlingen een grote behoefte hebben aan het mogen benutten van hun capaciteiten en talenten zonder dat ze ingezet worden als hulpmiddel om te remediëren, of dat dit gezien wordt als een beloning voor geleverde prestaties of motivatie voor te leveren prestaties. Ze constateren dat dubbelbijzondere leerlingen expliciet behoefte hebben aan een positieve ontwik-

keling op gebied van cognitie, emoties en gedrag, en sociaal functioneren. Hun advies is om bij de begeleiding de volgende vijf speerpunten te hanteren:

- Een pedagogisch-psychologisch veilig leerklimaat.
- Tolerantie van de omgeving voor een asynchrone ontwikkeling.
- Tijd om veranderingen te bewerkstelligen door evolutie en niet door revolutie.
- Positieve relaties met de actoren uit de ecologie.
- Een op sterkten gebaseerde en op talentontwikkeling gerichte aanpak vanuit het individuele ontwikkelingsperspectief van de leerling.

Ik wil hier graag een zesde speerpunt aan toevoegen: wacht niet op een label voordat je iets gaat ondernemen. Elke leerling heeft recht op dat onderwijs waardoor groei gestimuleerd wordt. Als we eerst gaan wachten tot de leerling een label heeft, dan missen we elke dag dat gewacht wordt heel veel kansen. Juist het concept van afstemmen op educatieve behoeften en de toepassing daarvan in het pedagogisch-didactisch dieet biedt daarvoor alle kansen.

Beter begeleiden van dubbelbijzondere leerlingen begint met veranderingsgericht werken en die kans moet je niet laten lopen!

Literatuur

- Baum, S., Schader, R., & Owen, S. (2017). *To be gifted and learning disabled*. (3 ed.). Waco: Prufrock Press.
- Brody, L., & Mills, C. (1997). Gifted children with learning disabilities. A review of issues. *Journal of Learning Disabilities*, 30, 282-296.
- Gerven, E. van (2017). Begaafde leerling met een autismespectrumstoornis. In E. van Gerven (Red.), *De Gids. Over begaafdheid in het basisonderwijs*. Nieuwolda: Leuker.nu.
- Gerven, E. van (2017). Begaafde leerlingen met ADHD. In E. van Gerven (Red.), *De Gids. Over begaafdheid in het basisonderwijs*. (2 ed., pp. 279-296). Nieuwolda: Leuker.nu.
- Gerven, E. van, & Weterings, A. (2014). *1+1=3. Begaafde leerlingen met een leer- en/of ontwikkelingsstoornis. Opleiding Specialist Begaafd & Speciaal*. Almere: Slim! Educatief.

- Kreger-Silverman, L. (2000). The Two-Edged Sword of Compensation: How the Gifted Cope with Learning Disabilities. Denver: The Institute for the Study of Advanced Development. In K. Kay (Ed.), *Uniquely gifted: Identifying and meeting the needs of the twice-exceptional student* (pp.153-165). Gilson: Avocus Publishing Inc.
- Kroesbergen, E. (2017). Begaafde leerlingen met dyslexie. In E. van Gerven (Red.), *De Gids. overbegaafdheid in het basisonderwijs* (2 ed., pp. 243-253). Nieuwolda: Leuker.nu.
- McCallum, R., Bell, S., Coles, J., Caldwell-Miller, K., Hopkins, M., & Hilton-Prillhart, A. (2013). A Model for Screening Twice-Exceptional Students (Gifted with Learning Disabilities) Within a Response to Intervention Paradigm. *Gifted Child Quarterly*, 57(4), 209-221.
- Reis, S., Baum, S., & Burke, E. (2014). An Operational Definition of Twice-Exceptional Learners: Implications and Applications. *Gifted Child Quarterly*, 58(3), 217-230.
- Trail, B. (2011). *Twice exceptional gifted children. Understanding, teaching and counselling gifted students*. Waco: Prufrock Press.
- Webb, J., Amend, E., Webb, N., Goerss, J., Beljan, P., & Olenchak, F. (2005). *Misdiagnosis and dual diagnosis of gifted children and adults: ADHD, bipolar, OCD, Asperger's, depression, and other disorders*. Tucson: AZ: Great Potential Press.
- Weterings, A. (2017). Begaafde leerlingen met ernstige reken- en wiskunde problemen en dyscalculie. In E. van Gerven (Red.), *De Gids. Over begaafdheid in het basisonderwijs*. (2 ed., pp. 255-278). Nieuwolda: Leuker.nu.

In de materialenbank op www.lbbo.nl vind je onder meer de volgende artikelen met betrekking tot (hoog)begaafdheid:

- *Beter Begeleiden van uitdagend onderwijs* (september 2014)
- *Werken met (hoog)begaafde leerlingen in de klas* (januari 2017)
- *'Mama, mijn hoofd staat uit op school'* (oktober 2017)

TIP

Eleonoor van Gerven is pedagoog en specialist begaafdheid. Ze is directeur/eigenaar van Slim! Educatief en hoofd van de opleidingen Specialist Begaafdheid en Specialist Begaafd & Speciaal. In die hoedanigheid schreef zij diverse boeken over begaafdheid in het primair onderwijs.

AUTEUR

De mythe van het gemiddelde

Succesvol zijn in een wereld vol gelijken

Auteur: Todd Rose
Uitgeverij: Lev. Uitgevers
Jaar: 2016
Pagina's: 235
ISBN: 9789400506978
Prijs: € 20,00

Over de auteur

Todd Rose heette op zijn tweeëntwintigste lui, dom en mislukt te zijn; hij leefde met zijn vrouw en twee zoontjes van een uitkering. Nu staat hij aan het hoofd van het *Mind, Brain en Education Program* van de *Harvard Graduate School of Education* en maakt hij deel uit van een jonge interdisciplinaire tak van wetenschap: de wetenschap van het individu.

Inhoud

De wetenschap van het individu verwerpt het gemiddelde als middel om individuele personen te bestuderen en gaat ervan uit dat we een persoon alleen kunnen begrijpen als we de individuele kenmerken in ogenschouw nemen. Deze denkwijze vindt steeds meer instemming onder wetenschappers, doctoren en multinationals als Google. Individualiteit begint ook een rol te spelen in het onderwijs, met ons verstand weten we allemaal dat de gemiddelde leerling niet bestaat.

Hoofdthema van het boek is een uitspraak van Gilbert S. Daniels, die als onderzoeker in 1952 een zeer afwijkende mening had met betrekking tot de algemeen aanvaarde functie van het gemiddelde: 'Elk systeem dat is gebaseerd op een gemiddeld persoon is gedoemd te mislukken.' De stelling die aan dit boek ten grondslag ligt, noemt Rose bedrieglijk eenvoudig: 'Niemand is gemiddeld. Jij niet, je kinderen niet, je collega's, je studenten en je levenspartner niet.'

Desalniettemin leven we in het tijdperk van het gemiddelde. Het gemiddelde lichaam, het gemiddelde talent, een gemiddelde intelligentie, een gemiddelde persoonlijkheid, gemiddelde leerlingen, gemiddelde werknemers en gemiddelde hersenen; het zijn alom bekende begrippen die volgens Rose het product zijn van een misplaatste wetenschappelijke aanname.

In drie hoofdstukken ontvouwt Rose het grote misverstand.

Deel 1 gaat over het tijdperk van het gemiddelde. Deel 2 over de principes van de individualiteit. Deel 3 over het tijdperk van het individu. Rose staat niet alleen in zijn pleidooi. Verrassend genoeg is het een Nederlandse wetenschapper, Peter Molenaar, die voor een groot deel de weg gebaand heeft voor de ontlustering van de plaats die het gemiddelde onterecht inneemt in onze maatschappij. Naast de geschiedenis en de gevolgen van het door de Belg Quetelet uitgevonden gemiddelde, beschrijft Rose ook zijn persoonlijke geschiedenis: zijn streven om zich aan het systeem aan te passen mislukte jammerlijk. Op school zakte hij voor elk vak en bij geen enkele werkgever hield hij het lang uit. Pas nadat hij besloot dat het systeem zich aan hem zou moeten aanpassen, kwam hij tot maatschappelijk en wetenschappelijk succes. Zowel in de terugblik op zijn eigen onderwijs carrière als in het verhaal over de wetenschappelijke geschiedenis van het gemiddelde, speelt onderwijs een grote rol. Rose's visie sluit naadloos aan bij passend onderwijs en onderwijs waarin ruimte wordt geboden aan individuele talenten.

Waardering

Met je verstand weten dat het gemiddelde niet bestaat, is nog heel iets anders dan kennis hebben over hoe het gemiddelde is ontstaan en wat het allemaal teweeg heeft gebracht in onze maatschappij. Dat het gemiddelde nut heeft wanneer het om vergelijking van groepen gaat, maar dat het nergens op slaat wanneer je een beslissing moet nemen over een individueel persoon, is voor mij de belangrijkste boodschap van Rose. Hij maakt duidelijk dat ook wij, begeleiders in het onderwijs, ons niet moeten vergapen aan data wanneer het om individuele leerlingen gaat, maar altijd op zoek moeten gaan naar de kracht van het individu. De wetenschap van het individu gaat ervan uit dat individualiteit niet de afwijking van het gemiddelde is en dat menselijke eigenschappen, zoals talent, intelligentie, persoonlijkheid en karakter, niet in één score gevangen kunnen worden. Een dergelijke visie en instelling is wat mij betreft precies wat ons onderwijs nodig heeft. Kortom: verplichte literatuur!

Lidy Peters

Groeigericht begeleiden

Soms wil het met de begeleiding van een leerling gewoon niet zo lukken. Het kind komt niet in beweging, lijkt de moed al bij voorbaat te hebben opgegeven of laat faalangstig gedrag zien. Tijd om eens te kijken naar de overtuigingen die de leerling over zichzelf heeft: zijn mindset.

Tekst: drs. Floor Raeijmaekers

Er zijn twee typen mindset: de vaste mindset en de groei-mindset. Vanuit de vaste mindset geloof je dat je bent zoals je bent en dat je hier niet heel veel aan kunt veranderen. Je bent, met andere woorden, met een bepaald genenpakketje op de wereld gezet en je zult het daar de rest van je leven mee moeten doen. De vaste mindset gaat ervan uit dat in dit pakketje allerlei eigenschappen zijn opgeslagen, zoals de grootte van je wiskundeknobbel, je sportieve aanleg, je IQ-score of je tekentalent.

Een vaste mindset leidt er onder andere toe dat kinderen uitdagingen het liefst uit de weg gaan ('Dat lukt me toch niet') en snel opgeven bij tegenslagen of fouten ('Zie je wel, ik ben er gewoon slecht in'). Ook zorgt een vaste mindset ervoor dat kinderen zich dom voelen wanneer ze merken dat ze hard moeten werken om iets onder de knie te krijgen ('Ik kan dit gewoon niet, dus waarom zou ik er überhaupt moeite voor doen?'), dat ze moeite hebben met kritiek ('Ze vindt me gewoon dom') en dat ze zich bedreigd voelen door het succes van anderen ('Hij is nou eenmaal slimmer dan ik'). Dit alles leidt ertoe dat kinderen de neiging hebben om leersituaties te vermijden, waardoor ze zich niet optimaal ontwikkelen.

Grondlegger mindset-denken

Carol Dweck is een Amerikaanse psychologe die al jarenlang wetenschappelijk onderzoek doet naar het gedrag van kinderen (en volwassenen). Zij ontdekte dat de manier waarop je denkt over je intelligentie, je talenten en je kwaliteiten, van grote invloed is op de wijze waarop je met allerlei situaties omgaat. Dweck onderscheidt hierbij twee soorten overtuigingen: de vaste mindset en de groei-mindset.

Groeimindset

Vanuit de groeimindset geloof je dat intelligentie, talenten en kwaliteiten ontwikkelbaar zijn en dat je daardoor op voorhand nooit kunt weten wat iemand kan bereiken. Groei en ontwikkeling zijn vanuit deze manier van denken altijd mogelijk door zaken als doorzettingsvermogen, veerkracht en inzet.

Een groeimindset zorgt ervoor dat kinderen uitdagingen aangaan ('Ik ga het gewoon proberen') en dat ze doorzetten wanneer iets niet meteen goed gaat ('Ik moet dit nog vaker oefenen'). Ook leidt een groeimindset ertoe dat kinderen hard werken vanzelfsprekend vinden wanneer ze iets nieuws leren ('Hoe vaker ik oefen, hoe beter het gaat'), dat ze openstaan voor kritiek ('Ik moet het de volgende keer anders aanpakken') en dat ze inspiratie vinden in successen van anderen ('Even vragen hoe ze dat heeft aangepakt').

Een groeimindset zorgt ervoor dat kinderen gemotiveerd zijn om te leren en te ontwikkelen. Het goede nieuws is, dat je leerlingen kunt helpen om meer vanuit een groeimindset te gaan denken en handelen. Hieronder vind je een aantal praktische tips voor een groeigerichte begeleiding.

Daag kinderen uit in hun lefzone

Oefenen met het denken en handelen vanuit een groeimindset gaat het best op de momenten waarop je deze manier van denken het hardst nodig hebt, namelijk buiten je comfortzone. Wanneer een kind dingen doet (of moet doen) die hij nog moeilijk of spannend vindt, speelt zijn mindset namelijk een cruciale rol in zijn reactie op de situatie. Gaat hij de uitdaging aan of trekt hij zich terug? Geeft hij op of zet hij door? Het is daarom allereerst van belang dat je een goed beeld krijgt van de leerling:

- Welke zaken beheerst het kind al en kosten hem weinig moeite? (Comfortzone)
- Waar liggen zijn uitdagingen en leermomenten? (Lefzone)
- Welke zaken zijn op dit moment nog te hoog gegrepen of te spannend voor hem? (Paniekzone)

Vanuit de lefzone kun je vervolgens samen met het kind een concreet en haalbaar doel stellen. Concreet, zodat hij precies weet wat de bedoeling is en wat er van hem verwacht wordt; haalbaar, zodat hij naar een succeservaring kan toewerken en zodoende zelfvertrouwen kan opbouwen.

Vanuit de lefzone kun je samen met het kind doelen stellen

Maak groei zichtbaar

Op het moment dat de leerling met zijn doel aan de slag gaat, is het belangrijk om de groei die hij al doende doormaakt, zichtbaar te maken. Zodoende kan hij zien dat de inspanningen die hij levert tot vooruitgang leiden. Bedenk zelf een passende manier om zijn groei, hoe minimaal deze misschien ook is, te visualiseren. Denk bijvoorbeeld aan een grafiek ('Kijk, twee weken geleden maakte je tien tafelsommen in één minuut en vandaag waren dat er vijftien!') of een trap ('Doordat je zo hard gewerkt hebt, sta je nu al twee treden hoger dan de vorige keer!').

Wie voor een dubbeltje geboren is...

De vaste mindset en de groeimindset zitten verweven in onze cultuur. Dat kun je bijvoorbeeld zien aan de uitdrukkingen, spreekwoorden en gezegden die we gebruiken. 'De appel valt niet ver van de boom'; 'Schoenmaker blijf bij je leest' en 'Al draagt een aap een gouden ring, het is en blijft een lelijk ding' zijn duidelijk voorbeelden van de vaste mindset. Aan de andere kant zijn er ook genoeg voorbeelden te noemen van de groeimindset. Denk onder andere aan 'Het onderste uit de kan willen halen'; 'Bergen kunnen verzetten'; 'Waar een wil is, is een weg' of 'Al doende leert men'.

Wanneer je groei zichtbaar wilt maken, is het essentieel dat je kijkt naar de ontwikkeling die het individuele kind doormaakt en hem nadrukkelijk niet vergelijkt met anderen of met gemiddelden. De leerling heeft er niets aan om te weten dat hij ten opzichte van zijn klasgenoten nog 'onvoldoende' scoort. Dit motiveert hem niet en benadrukt slechts een vaste manier van denken ('Ik ben de slechtste rekenaar van de klas').

Gebruik groeitaal

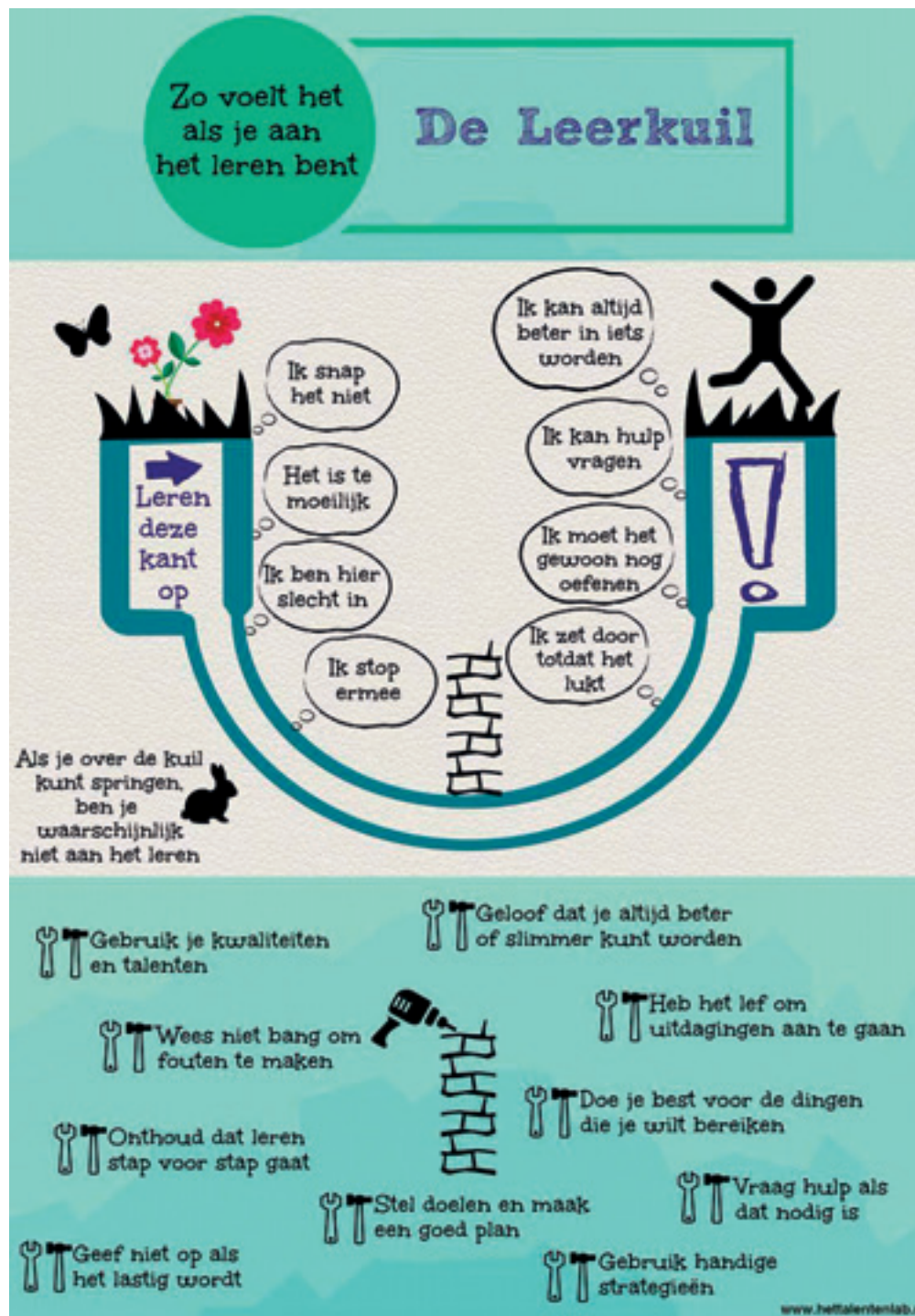
De taal die je als begeleider gebruikt, heeft grote impact op de mindset van je leerlingen. Het advies is dan ook: gebruik zoveel mogelijk 'groeitaal', die kinderen helpt een groeimindset te ontwikkelen. Groeitaal is positief, geeft hoop, stimuleert en motiveert. Groeitaal geeft een groeigerichte reactie op 'vaste' taal van kinderen. Groeitaal richt de aandacht op het proces in plaats van het resultaat, op leren in plaats van presteren. Een aantal voorbeelden:

- Als een kind zegt 'Ik ben hier gewoon niet goed in', antwoord jij:
- 'Dit gaat je tijd en moeite kosten om te leren.'
 - 'Super, hier is een mogelijkheid voor jou om te groeien.'
 - 'Welke aanpak helpt jou om dit toch te leren?'

- Als een kind tegen je zegt: 'Dit is goed genoeg', antwoord jij:
- 'Fijn dat het lukt, hoe zou je het nog kunnen verbeteren?'
 - 'Wat heb je van de opdracht tot nu toe geleerd?'
 - 'Op een schaal van 0-10, hoe hard heb je gewerkt?'

- Als een kind tegen je zegt: 'O jee, ik heb een fout gemaakt!', antwoord jij:
- 'Fouten zijn het bewijs dat je aan het leren bent.'
 - 'Super, nu weet je in ieder geval hoe het niet moet.'
 - 'Wat vertelt deze fout jou over de aanpak van je taak?'

- Als een kind tegen je zegt: 'Dit is te moeilijk voor mij', antwoord jij:
- 'Dit gaat je inderdaad wat moeite kosten voordat het lukt.'
 - 'Moeilijk is toch niet hetzelfde als onmogelijk?'
 - 'Met een handige aanpak en genoeg tijd kom je vast ver.'
- (bron: PlatformMindset)

Figuur 1: De leerkuil (bron: www.hettalentenlab.nl)

'The power of yet'

Carol Dweck (zie kader op pagina 28) spreekt in het kader van groeimindset en groeitaal over *The power of yet*, de kracht van 'nog niet'. Steeds wanneer een kind aangeeft dat hij iets niet kan, zet hij als het ware een stopstreep voor zijn voeten: waarom zou hij het überhaupt proberen als het toch niet gaat lukken? Wanneer je aan dit soort uitspraken het woordje 'nog' toevoegt, ontstaat er direct ruimte. 'Ik kan niet goed tekenen' wordt 'Je kunt nog niet goed tekenen', 'Ik kan niet skaten' wordt 'Je kunt nog niet skaten'. Een logische vervolgvraag is dan: 'Wat heb je nodig om het wel/beter te kunnen?' Je zet een kind hiermee weer in beweging en je laat zien dat je vanuit een groeimindset gelooft dat je altijd een beetje beter in iets kunt worden.

Spreek over leerkuilen

Het helpt een kind om lastige leermomenten te zien als 'leerkuilen'. Steeds wanneer er iets op zijn pad komt wat hij moeilijk of spannend vindt, kan de leerling zich namelijk voorstellen dat hij bovenaan een kuil staat. Zodra hij de uitdaging aangaat, glijdt hij deze kuil eerst als het ware in. Dit voelt niet heel comfortabel, omdat hij geconfronteerd wordt met zaken die hij nog niet kan of durft. Dit brengt onzekerheid met zich mee en vooral: gedachten die bij de vaste mindset horen, zoals 'ik snap het niet', 'het is te moeilijk', 'ik ben hier slecht in' of 'ik stop ermee'. Onderin de leerkuil ontstaat daardoor een denkbeeldige muur, waarbij het kind de keuze heeft tussen opgeven of doorzetten.

Groeitaal helpt hem door te zetten, niet op te geven, over het muurtje heen te komen en er aan de andere kant van de leerkuil weer uit te klauteren. Hoe meer groeitaal het kind tijdens de begeleiding heeft gehoord, hoe beter het hem zal lukken om dit soort taal zelf te gebruiken. Denk bijvoorbeeld aan zinnen als 'ik zet door totdat het lukt', 'ik moet het gewoon nog oefenen', 'ik kan hulp vragen' of 'ik kan altijd beter in iets worden'.

Wanneer je de leerkuil aan het begin van een begeleidingstraject met het kind bespreekt, kun je hier gedurende het traject steeds naar verwijzen. De leerling leert daardoor leermomenten herkennen en kan oefenen met leerkuilen en groeitaal.

Eigen mindset

Bovenstaande tips zullen je helpen leerlingen groeigericht te begeleiden. Dat is voor alle kinderen van belang, of ze nu

Sta ook eens stil bij je eigen mindset. Wat gebeurt er als je fouten maakt?

'vast' zitten of niet. Sterker nog, je zou kunnen zeggen dat het een voorwaarde is om tot bloei te komen. Het is daarom belangrijk deze manier van werken in al je begeleidings-trajecten te integreren. Sta in dit kader ook eens stil bij je eigen mindset. Wanneer ben jij voor het laatst uit je comfort-zone gekomen? Wat gebeurt er als je fouten maakt? Hoe ga je om met kritiek? Welke leerkuil herinner je je als de dag van gisteren?

Het is heel waardevol om je bewust te zijn van je eigen overtuigingen en leerprocessen. Je bent zelf namelijk ook voortdurend in ontwikkeling en ook voor jou is denken vanuit een groeimindset van belang. Bedenk tot slot dat denken vanuit een vaste mindset niet fout of slecht is, maar normaal wanneer je aan doelen uit je lefzone werkt. Het is de kunst om vaste gedachten om te buigen naar groeitaal, zowel voor je leerlingen als voor jezelf!

Literatuur

- Brock, B. & Hundley, H. (2016). *The growth mindset coach*. Berkeley: Ulysses Press.
- Dweck, C.S. (2006). *Mindset: the new psychology of success*. New York: Ballantine Books.
- Mraz, K. & Hertz, C. (2015). *A mindset for learning*. Portsmouth: Heinemann.

In de materialenbank op www.lbbo.nl vind je onder meer het volgende artikel over mindsets:

- *Good Practice: mindset (december 2016)*

TIP

Floor Raeijmaekers is ECHA Specialist in Gifted Education, eigenaar van Het TalentLab en medeoprichter van Platform Mindset. Zij ontwikkelde onder andere het Werkboek Mindset (met Fixie & Growie), het Werkboek Lef (mindset voor tieners) en de Groeikaarten. Daarnaast verzorgt zij lezingen, adviseert ze scholen en begeleidt ze (hoogbegaafde) kinderen.

AUTEUR

Kies uw nascholing!**Nascholingsagenda**

Wij organiseren inspirerende nascholing voor u als intern begeleider. Onze cursussen en congressen zijn zo ingericht dat u de opgedane kennis direct in de praktijk kunt brengen. Hieronder vindt u een greep uit ons nascholingsaanbod: voor én door collega's.

Bekijk onze complete agenda op www.medilexonderwijs.nl/po

96% raadt aan!

Vrijdag 8 december**WIJZER WORDEN MET WOORDEN**

Woordenschatontwikkeling in groep 3 t/m 8

www.medilexonderwijs.nl/woordenschatontwikkeling

Eindelijk herhaald!

Maandag 11 december**ONDERPRESTEREN TE BOVEN KOMEN**

Tegengaan van onderpresteren op de basisschool

www.medilexonderwijs.nl/onderpresteren-po

100% raadt aan!

Donderdag 14 december**SPELEND LEREN OF LEREND SPELEN?**

Kleuters en spel

www.medilexonderwijs.nl/spelend_leren

Eindelijk herhaald!

Donderdag 11 januari**ECHTSCHIEDING EN SCHOOL**

Omggaan met gescheiden ouders en hun kinderen

www.medilexonderwijs.nl/echtscheiding

5-daagse cursus

Start vrijdag 12 januari**ONTWIKKELING VAN KLEUTERS**

Sensomotorische, sociaal-emotionele en cognitieve ontwikkeling van kleuters

www.medilexonderwijs.nl/ontwikkeling-van-kleuters

94% raadt aan!

Maandag 15 januari**JONGENS BEGREPEN!**

Over de (leer)behoeften van jongens in het primair onderwijs

www.medilexonderwijs.nl/jongens

94% raadt aan!

Dinsdag 16 januari**VAN GROEP 2 NAAR GROEP 3**

Een warme overgang van speels naar schools leren

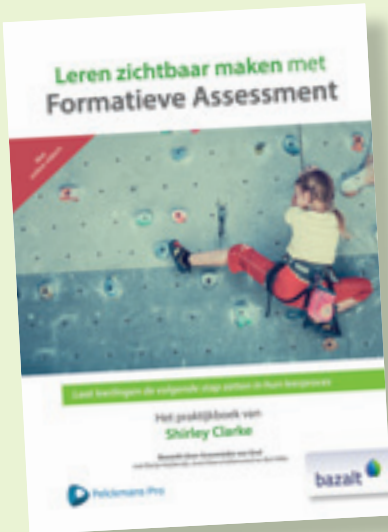
www.medilexonderwijs.nl/van2naar3

Vernieuwd programma

Woensdag 17 januari**VOORTGEZET TECHNISCH LEZEN IN HET PO**

Leesonderwijs in groep 4 t/m 8

www.medilexonderwijs.nl/technisch-lezen

Leren zichtbaar maken met formatieve assessment

Laat leerlingen de volgende stap zetten in hun leerproces

Auteur: Shirley Clarke, bewerkt door Annemieke van Grol e.a.
Uitgeverij: Bazalt
Jaar: 2016
Pagina's: 196
ISBN: 9789461182234
Prijs: € 59,00
Doelgroep: Professionals in het voortgezet onderwijs

Over de auteur

Shirley Clarke was tien jaar lang leraar op een Britse basisschool voordat ze docent/onderzoeker werd op het *Institute of Education* aan de universiteit van London. Ze is gespecialiseerd in onderwerpen als curriculum en formatieve assessment. Op dit moment is Clarke freelance consultant; ze geeft lessen, leidt teams, doet onderzoek en publiceert boeken.

Inhoud

In januari bezocht ik de NOT. In de stand van Bazalt viel mijn oog op verschillende uitgaven over mindset, een onderwerp dat de laatste tijd steeds meer aan belangstelling wint. Na een toelichting werd mij al snel duidelijk dat dit hét boek was dat ik als begeleider nodig had om leraren te kunnen ondersteunen. In de klassenobservaties en nagesprekken heeft formatieve assessment nu een belangrijke plaats gekregen. De term 'formatief' wordt vaak afgezet tegen 'summatief'. Als je summatief beoordeelt, geef je een cijfer of een oordeel van bijvoorbeeld onvoldoende tot zeer goed. Beoordeel je formatief, dan ben je gericht op de ontwikkeling: wat is goed en hoe kun je het nog beter maken? De focus ligt daarbij niet op het geven van het juiste antwoord, maar op het leerproces, op de ontwikkeling van de leerling. Dit doe je door de juiste vragen te stellen, het leerdoel helder te maken en effectieve feedback te geven.

Maar leerlingen leren ook van elkaar. Door het werken met coöperatieve werkvormen, praat- en leermaatjes gaan alle leerlingen beter leren.

Voor optimaal effect is een juiste leercultuur een voorwaarde. De ideale leercultuur kent:

- Het ontwikkelen van een groeimindset.
- De integratie van metacognitieve strategieën (leren over leren/ leervaardigheden).
- Het leren in heterogene groepen.

Naast de terugkoppeling van de leraar, het leren van elkaar, leren kinderen ook door te reflecteren op hun eigen resultaten. Zo maak je samen het leren zichtbaar. In dit boek laat Shirley Clarke zien hoe je dit concreet vertaalt naar de praktijk. In de vertaling zijn vele Engelse voorbeelden vervangen door Nederlandse en Vlaamse. De filmpjes, te zien via QR-codes, zijn in het Engels.

Het boek is opgebouwd uit drie delen. Deel 1: de achtergrond van formatieve assessment. Wat is het en waarom hebben we het nodig? Deel 2: leescultuur- en structuur. Hoe breng je het in de praktijk? Deel 3: schoolbrede ontwikkeling. Hoe zorg je ervoor dat het in de hele school wordt toegepast? In dit deel komt ook de zogenoemde *lesson study* aan bod.

Waardering

Formatieve assessment is het krachtigste onderwijsmiddel om de prestaties te verbeteren en kinderen voor te bereiden op een leven lang leren. Dit boek is wat mij betreft een belangrijke steun voor iedereen die hiermee aan de slag wil. Niet voor niets schreef John Hattie in een recensie: '*Shirley is the best!*' Het onderzoek van Hattie laat zien dat de belangrijkste aspecten van formatieve assessment in de top staan van effectieve interventies. Dat zijn: verwachtingen van leerlingen, formatieve evaluatie geven, *lesson study*, klassengesprek, feedback, relatie en metacognitieve strategieën. Ermee aan de slag gaan dus!

Josje Jaasma

Wil je **Leren zichtbaar maken met formatieve assessment** met tien euro korting aanschaffen? Op pagina 47 vind je de kortingscode!

Aan de slag met talentbeleid

Een goed gedifferentieerde instructie en verwerking, compacten en verrijken van de basisstof; een school moet veel in huis hebben om meer- en hoogbegaafde kinderen een doorgaande leerlijn te bieden. Voor de organisatie, uitvoering en borging hiervan is een doortimmerd talentbeleid onontbeerlijk.

Tekst: Marrigje de Bok en Judith Fonteijn

Kinderen met een cognitief talent moeten de stimulans en de ruimte krijgen om zich op hun eigen manier te ontwikkelen. Voor scholen is dit een serieuze uitdaging, omdat een pasklare oplossing niet bestaat. Dat betekent dat scholen bij het ontwikkelen van goed talentbeleid voor vele vragen en keuzes komen te staan. Zowel op beleidsniveau als op de werkvloer is kennis en inzicht nodig om een kader op te stellen waarmee het team succesvol aan de slag kan. Uiteindelijk moet het beleid voor de leraar, leerling én ouders een basis vormen om samen te werken. Dat betekent dat er een goede vertaalslag van beleid naar de klas moet worden gemaakt. En ook dat er voortdurend evaluatie nodig is om te voorkomen dat een beleidsplan geen papieren tijger wordt.

Waar begin je mee?

Beleid kan alleen goed werken als het aansluit bij de visie van de school en past en klopt in de dagelijkse praktijk. Het primaire doel van aangepast onderwijs voor meer- en hoogbegaafden, is dat deze leerlingen goed in hun vel zitten en tot hun recht komen. De stappen die je daartoe kunt nemen, de balans tussen de middelen die je inzet, veranderingen die je door wilt voeren en het resultaat dat je wilt bereiken, zal voor elke school of elk bestuur weer anders zijn.

Het is een open deur, maar zo belangrijk: zorg dat je als school helder hebt wat je doel en ambitie is. Stem om te beginnen met elkaar, bestuur, directie, interne begeleiders, begaafdheidscoördinator en uiteindelijk ook het team, af welke doelgroep je wilt bedienen, welke doelstellingen je hebt en formuleer samen een goed doordachte visie. Bespreek ook het tijdspad. Wat wil je binnen een paar maanden bereiken? Waar wil je over een jaar staan? Kortom, wat is de ambitie van de school?

Goed beleid begint met het signaleren van hoogbegaafde kinderen en dus een consensus binnen de school over het begrip hoogbegaafdheid. Vanuit die basis ga je keuzes maken over het aanbod en de begeleiding.

Welke ondersteuning is er mogelijk?

Je kunt ondersteuning aan meer- en hoogbegaafde kinderen op verschillende manieren inrichten. Van alleen de hoogno-

dige of juist zeer uitgebreide differentiatie via compacten en verrijken in de klas, subgroepjes, leercircuits, plusgroepen op school of bovenscholen of zelfs een afdeling voor voltijd onderwijs aan hoogbegaafde kinderen.

De leerbehoeften van hoogbegaafde kinderen kunnen zeer uiteenlopend zijn. Er zijn succesvolle leerlingen, onzekere leerlingen, creatieve denkers die het net even anders doen, kinderen die worstelen met perfectionisme, razendsnelle denkers die tegelijk kampen met zwak ontwikkelde vaardigheden en ten slotte ook de dubbelbijzondere leerlingen; hoogbegaafde kinderen met dyslexie, adhd of ass, of een schoolgeschiedenis die voor trauma's heeft gezorgd.

Zo divers als de groep is, zo verschillend is de ondersteuningsbehoefte. Het is aan de school om te bepalen wat er geboden kan worden, qua budgettering, expertise en draagvlak in het team. Helaas is er geen model te leveren voor de inrichting van goed talentonderwijs. Zoals wij bij Novilo het zien: 'We kunnen als een bouwmarkt en een architect de materialen en bouwtekeningen leveren, maar het bouwen moet je zelf doen' (Koenderink, 2015).

Begeleiders kunnen een belangrijke rol vervullen in het ondersteunen van de leraar. Maar ze kunnen ook de leerling zelf ondersteunen, via gesprekken en door eventueel samen naar het verrijkingswerk te kijken. Vaak speelt een begeleider (ib'er of een speciale hb-deskundige) een rol bij de plusgroepen. Hij of zij kan zelf de plusgroep leiden of aan de zijlijn meewerken.

Plusgroep of hb-afdeling?

Het bestaan van een plusgroep betekent geenszins dat de leraar in de reguliere groep niets extra's meer hoeft te bieden. Structurele differentiatie is noodzaak om de hoogbegaafde leerling in de klas erbij te houden. Verrijking uit de plusgroep kan ook in de weektaak in de klas opgenomen worden en contact tussen de leraar en plusgroepleraar is van groot belang. Een begeleider kan hier de schakel vormen en zorgen dat de communicatie goed verloopt.

Een stap verder is om vijf dagen per week een speciaal curriculum voor hoogbegaafden te verzorgen in de vorm van een speciale hb-afdeling. Daar kunnen de basisvakken dermate ingedikt worden, dat er veel tijd vrijkomt voor zinvolle verrijking.

Zinnvolle verrijking is stof die de talenten aanspreekt, motiveert en enthousiasmeert, aanspraak doet op de ontwikkeling van vaardigheden én een *growth mindset* en positieve levenshouding stimuleert. Het samenzijn met ontwikkelingsgelijken biedt een goede context voor de sociale ontwikkeling van hoogbegaafde kinderen en hun besef van hun plek in de wereld.

Binnen deze afdeling werken dan gespecialiseerde leraren en begeleiders, waardoor er ook meer ruimte en mogelijkheid is voor het begeleiden van kinderen met zwaardere ondersteuningsbehoeftes.

	Passend onderwijs
Basisondersteuning	Structurele signalering Kernvakken: structurele differentiatie Begeleiding op drie niveaus (ook omhoog) Verrijking op basis van structureel (Vaardigheden)model
Arrangeren in SOP (licht ondersteunen)	Verdergaande diagnostiek Begeleiding op 3+ niveau (extra compact + verrijking) Begeleiding van hiaten in kennis en vaardigheden
Arrangeren in SOP (zwaar ondersteunen) sbv/vso/regulier	Lichte varianten Begeleiding van dubbelbijzondere leerlingen Begeleiding van leerlingen met trauma
Speciaal so/cluster 4/thuiszitter	Zware varianten Begeleiding van dubbelbijzondere leerlingen Begeleiding van leerlingen met trauma
	SOP = Schoolondersteuningsprofiel

Figuur 1: Ondersteuning van licht (basis in de klas) naar meer (aparte groepen of individuele begeleiding) naar zwaarder (gespecialiseerde begeleiding)

Direct aan de slag met hb-beleid

Leraren en begeleiders denken vaak dat er eerst veel materiaal beschikbaar moet zijn, voordat zij kunnen starten met het hb-beleid in de klas. Het begint echter met nadenken over wat leerlingen nodig hebben en welk doel je hebt met verrijkingsmateriaal. Je kunt morgen aan de slag gaan met de leerlingen van wie je vermoedt dat ze meer kunnen en nodig hebben. Je kunt je oriënteren via literatuur over hoogbegaafdheid (bijvoorbeeld *Het begeleiden van hoogbegaafde leerlingen* van James. T. Webb, *Hoogbegaafd; nou en?* van Wendy Lammers van Toorenburg en *De 7 uitdagingen* van Tijn Koenderink). Op YouTube zijn vele filmpjes te zien van deskundigen op het gebied van hoogbegaafdheid. Ook werkt het heel inspirerend om bij collega's en vakgenoten je licht op te steken. Kijk eens bij elkaar in de klas of ga bij andere scholen kijken die al verder zijn in het proces en stel een werkgroep samen.

Compacten en verrijking

Naarmate leraren en begeleiders zich verder verdiepen in het onderwerp, krijgen ze ook oog voor de onderpresteerders, de kinderen met faalangst, met zwak ontwikkelde executieve functies enzovoort. Durf die extra oefeningen te schrappen, durf de instructie in te korten, durf ze een opdracht te geven waar ze niet meteen het antwoord op weten! Goed compacten is de eerste stap. Dat kan met de routeboekjes, maar vaak zijn er nog veel meer mogelijkheden.

Als er substantieel tijd vrijkomt, kun je dat gaan vullen met zinnvolle verrijking. Dat kan verdiepend of verbredend zijn. En een plusgroep biedt uiteraard ook verrijking.

Verrijking is geen extra werk, maar maakt deel uit van de weektaak. Het wordt gepland, er worden duidelijke eisen gesteld en de leerling krijgt altijd instructie en begeleiding. Geef het bij voorkeur in groepjes en voorkom dat een leerling alleen op de gang moet zitten werken. Goede verrijking is interessant en moeilijk genoeg, en biedt naast cognitieve leerdoelen ook leerdoelen voor de vaardigheden: doorzetten, doel stellen, plannen enzovoort.

De taxonomie van Bloom is een zeer bruikbare tool om meer diepgang te bieden. Daarmee ga je verder dan feitenkennis en begrip: met bestaande opdrachten of nieuw werk trainen leerlingen dan ook de hogere denk-orde te analyseren, evalueren en creëren.

Positieve aandacht

Met aandacht kun je veel bereiken. Door af en toe een compliment te geven, oogcontact te maken, een schouderklopje te geven, bouw je aan de relatie en voelt de leerling zich gewaardeerd en gezien. Een wekelijks gesprek met de leerling of een kringgesprek over de diversiteit in de klas, of zelfs een spreekbeurt van een leerling over zijn verrijkingsopdracht of over hoogbegaafd zijn; hiermee kun je voorkomen dat hoogbegaafdheid iets 'schimmigs' wordt en zorg je dat kinderen van elkaar weten wat ze doen en waarom.

Beleidspiramide

De beleidspiramide vormt de basis van talentbeleid zoals Novilo dit aanpakt bij de implementatie van beleid op scholen. Het beleid wordt vaak ontwikkeld door een directie, intern begeleider en/of hoogbegaafdheidscoördinator of een werkgroep.

Wil je meer weten over de beleidspiramide en ermee aan de slag? In het boek *Talentbeleid en klassenmanagement in de praktijk* van Tijn Koenderink en Roland Louwerse staat uitgebreid beschreven hoe je de piramide stevig op kunt bouwen.

Figuur 2: De beleidspiramide van Novilo

Een must voor ib'ers en gedragsspecialisten!

Net als taal en rekenen kunt u het aanleren van schoolgedrag zien als een vak. Hoe u dit kunt vormgeven in de praktijk, leest u in het boek *Gedrag is een vak*. Zijn er leerlingen die zich opvallend gedragen? Beschouw dit dan als een signaal. De leerling heeft u nodig! Waarvoor precies, daar komt u met behulp van *Gedrag is een signaal* achter.

Nieuwkomers

Nieuw in deze serie is *Een nieuwkomer in je groep*, zorgen voor een veilig pedagogisch klimaat.

educatieve diensten

cedgroep.nl/webwinkel

CED-Groep bereikt

In deze editie van Beter Begeleiden staat een artikel over talentbeleid waarin je praktische tips krijgt om van start te gaan met het opzetten en implementeren van talentbeleid op school.

Wil jij ook aan de slag met Talentbeleid op jouw school?

Lees dan vooral het artikel op pagina 34 en vraag het format voor een beleidsplan aan via onze website. Ga naar www.novilo.nl/formatbeleid en meld je aan (dit is gratis).

Over Novilo

Novilo is een opleidingscentrum op het gebied van talentontwikkeling en hoogbegaafdheid, actief in Nederland en België. Onze opleidingen en trainingen zijn actueel en direct toepasbaar in de praktijk.

- Wij verzorgen nascholing in de vorm van de jaaropleiding Talentbegeleider voor leerkrachten en intern begeleiders. Deze opleidingen worden ook incompany aangeboden;
- Wij begeleiden scholen en besturen bij het opstellen en uitvoeren van talentbeleid;
- Wij begeleiden samenwerkingsverbanden.

www.novilo.nl | info@novilo.nl | 088 208 0800

In de piramide ga je per onderdeel belangrijke vragen beantwoorden en de kaders en doelen helder weergeven. Het voert voor dit artikel te ver om dit voor elk onderdeel te doen, maar we geven een beknopt voorbeeld bij het punt eigenaarschap.

Voorbeeld eigenaarschap

Wie is waarvoor verantwoordelijk? Zorg ervoor dat heel duidelijk omschreven staat welke mensen verantwoordelijk zijn voor welke taak. Bijvoorbeeld:

- Opzetten en uitwerken talentbeleid in beleidsplan.
- Nemen van (welke) besluiten.
- Aanspreekbaar (dus ook zichtbaar voor teamleden en ouders) zijn.
- Beleid monitoren en evalueren.
- (Beleid) bijsturen.
- Handelen conform richtlijnen/uniform.
- Verzorgen van goede communicatie.
- Spreken vanuit één mond.

Communicatie naar het team

Beleid voor hoogbegaafden heeft het meeste kans van slagen als het door de directie en het gehele team gedragen wordt. Een hb-specialist (ib'er, leraar of een speciaal aangestelde kracht) kan de coördinator en kartrekker zijn, maar moet niet de enige zijn die zich om de hoogbegaafde leerling bekommert.

Als het beleid concrete vormen krijgt, kan het team met studiedagen voorgelicht/getraind worden. Leraren en begeleiders kunnen afspreken waarmee zij morgen aan de slag gaan. Interne communicatie, evaluatie, vragen stellen, cases bespreken, bij elkaar te rade gaan, leidt dan tot een schoolbreed leerproces en tot de implementatie en verdere ontwikkeling van het beleid.

Communicatie met ouders

Communicatie met de ouders is minstens zo belangrijk! Maak bekend waar de school mee bezig is, waarom de school kiest voor meer aandacht voor hoogbegaafdheid en hoe dat zal worden vormgegeven. Communiceer ook over het proces, over de (kleine) beginstappen, over de 'fouten' die er ongetwijfeld gemaakt worden, over wat niet werkt en hoe de school het anders gaat doen. Het is dus niet nodig om te wachten tot alles af is en perfect op papier staat. Begin en vertel wat je doet

en waarom, zodat iedereen weet dat eraan gewerkt wordt. Het kan goed werken als ouders actief worden betrokken bij de visievorming en de evaluaties. Wat zien zij bij hun kind terug en wat vertellen die over school? Werkt de aanpak? Wordt de verveling doorbroken, vermindert het dwarse gedrag, is het kind echt aan het leren, voelt het kind zich gezien en begrepen? Er zijn bepaalde factoren die het soms moeilijk maken voor school en ouders om op een lijn te komen. Een disharmonisch intelligentieprofiel (verbaal sterker dan per formaal of andersom), een asynchrone ontwikkeling (cognitief veel verder dan motorisch of sociaal of emotioneel) of zwakke executieve functies (uitvoerende vaardigheden) kunnen tot veel verwarring leiden, bij het kind zelf en bij de leraren. Daarom beschrijft een goed hb-beleid ook wat de school onder hoogbegaafdheid verstaat, hoe hb'ers gesignaleerd worden en welke leerlingen in aanmerking komen voor extra begeleiding. Dat zijn dus zeker niet altijd, of niet alleen de kinderen die hoge scores halen - wel de kinderen die anders denken, met sprongen leren, topdown leren, creatief en divergent denken, veel interesses hebben en snakken naar veel inhoudelijk aanbod.

Om goed met ouders op een lijn te komen, is dus kennis van zaken en heel duidelijke afstemming vereist. Vraag ook wat ouders verwachten en omschrijf duidelijk wat de school wel en niet aanbiedt. De ouders zijn expert over hun kind, de leraar over de didactiek. Niet zelden vertoont een (hoogbegaafd) kind op school en thuis verschillende soorten gedrag, en ook zeer verschillende prestaties, soms zelfs extreem tegenovergesteld. Het is belangrijk dat school en ouders van elkaars verhaal op de hoogte zijn; luister goed naar ouders en neem hun zorgen serieus.

Literatuur

- Koenderink, T. (2015) *Talentbeleid en klassenmanagement in de praktijk*. Novilo Talentbegeleiding, Utrecht.

In de materialenbank op www.lbbo.nl vind je onder meer de volgende artikelen met betrekking tot hb-beleid:

- *Werken met (hoog)begaafde leerlingen in de klas* (januari 2017)
- *Onderwijsdifferentiatie voor hoogbegaafde leerlingen* (november 2015)

TIP

Mairigje de Bok heeft de opleiding zelfstandig Talentbegeleider bij Novilo afgerond. Met haar eenmansbedrijf in Baarn 'vanhnaarb' biedt ze training en begeleiding van ouders en professionals, plusgroepen en coaching voor kinderen en tekstwerk op het gebied van hoogbegaafdheid. Zij schrijft regelmatig artikelen voor *Gifted en Talent* en is werkzaam voor Novilo als tekstschrijver.

AUTEUR

Judith Fonteijn is medewerker bij Novilo en fungeert als 'de spin in het web' op het gebied van communicatie en marketing. Samen met Mairigje werkt zij graag namens Novilo aan artikelen voor verschillende bladen.

AUTEUR

Makkelijker kan het niet

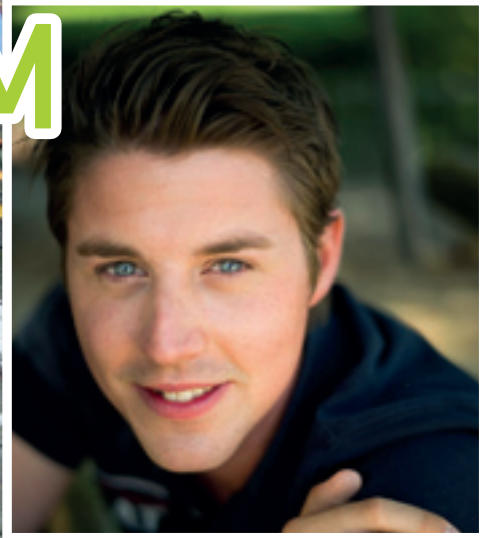
Een compleet beeld van de leerling vorm je met
Aansluiting PO-VO en de **AMN Eindtoets**

Kijk snel op www.amn.nl/compleetbeeld

amn

TOMTOM

DE INTERN BEGELEIDER
ALS NAVIGATOR

De jonge onderzoeker

'Maar, hoe zit dat dan met de investeringsfondsen van jouw bedrijf?' vraagt Jurre aan de vader die een gastles over 'een eigen bedrijf starten' geeft aan de jonge onderzoekers in mijn groepje. Trots lach ik wanneer ik de geschrokken blik van de vader zie als hij mijn kant opkijkt. Dit was niet een vraag die hij had verwacht toen hij zijn verhaal over 'centjes verdienen' was gestart.

De jonge onderzoeker is een groep van hoog-/meer-begaafde kinderen, die meer uitdaging kunnen gebruiken om gelukkig op school te zijn. Elke week komen de jonge onderzoekers één uur in de week bij elkaar. Ze werken aan een gezamenlijk project waar ze de rest van de week in hun weektaak tijd voor inplannen om hier verder aan te werken. Ik heb het geluk de jonge onderzoekers dit schooljaar te mogen begeleiden. Drie projecten van tien weken zou ik draaien en inmiddels zit ik in mijn laatste project. Ik leer ontzettend veel over hoe deze hoogbegaafde kinderen leren en waar ze juist tegenaanlopen. Een enorme meerwaarde in mijn werk als intern begeleider. Een van de belangrijkste inzichten die ik heb gekregen is, dat de uitdaging voor deze kinderen niet alleen zit in moeilijke stof aanbieden. De uitdaging zit hem in het prikkelen van deze kinderen, het prikkelen van hun talenten en interesses, maar vooral ook het prikkelen van de vaardigheden die ze soms juist nog niet bezitten.

De moeder van Amber kwam een paar weken geleden naar mij toe tijdens de afsluiting van het project. Ik had haar al een tijdje zien zitten met een huilende Amber

op schoot. Toen ze op mij af liep, dacht ik dat ik de wind van voren zou krijgen. Het was Amber niet gelukt een eindproduct te presenteren bij de afsluiting en daar was ze verdrietig over. 'Tom, het is misschien verdrietig voor Amber, maar ik ben zo blij dat dit nu gebeurt', begon ze. Ik keek haar verbaasd aan, want dit was niet wat ik had verwacht. Ze vervolgde: 'Alles gaat Amber zo gemakkelijk af, ze moet nu echt moeite doen en loopt tegen haar eigen grenzen aan. Daar ben ik blij mee.' Een fijn gesprek volgde met een aantal leerdoelen voor Amber voor het volgende project.

Wat ik vooral merk tijdens de projecten met deze hoogbegaafde kinderen, is dat je ze moet uitdagen het roer in eigen handen te nemen. Ze zijn gebaat bij een open project, waar ze zelf de uitdaging in kunnen zoeken die bij ze past. Daarnaast mag je best hoge verwachtingen hebben en alle organisatie bij de kinderen leggen. Juist deze executieve vaardigheden zijn een uitdaging voor ze, geen extra boekjes of plusmethoden, maar een levendig project.

Trots keek ik over het schoolplein, toen daar bij de afsluiting van het project vijf marktkramen stonden. Elke marktkraam stond in het teken van producten, reclamefolders, marketingstrategieën van bedrijven die de kinderen zelf hadden opgestart. Een prachtige beurs, die de kinderen zelf hadden georganiseerd, was het eindresultaat van een superproject waarbij deze kinderen uitgedaagd waren op een totaal andere manier dan ze gewend waren.

In gesprek met de leerling werken aan verrijking

Elke school streeft naar een brede ontwikkeling van haar leerlingen en daar zijn verschillende benaderingen voor. Naast veel inspiratie, biedt dit artikel praktische handvatten om, in samenwerking met de leerling, verrijkend onderwijs vorm te geven.

Tekst: Nora Steenberg-Penterman, Desirée Houkema en Yvonne Janssen

Bij het stimuleren van een brede ontwikkeling van kinderen kunnen verschillende accenten worden gelegd. Een manier is het werken aan vaardigheden die kinderen helpen te groeien in hun persoonlijke ontwikkeling, en die van waarde zijn om een betekenisvolle bijdrage te kunnen leveren aan de maatschappij. Dit sluit aan bij de drie functies van onderwijs zoals genoemd in de *Kerndoelen Primair Onderwijs* (2006): 'Het draagt bij aan de persoonlijke ontwikkeling van leerlingen, het zorgt voor overdracht van maatschappelijke en culturele verworvenheden, en het rust kinderen toe voor participatie in de samenleving.'

Het werken aan deze vaardigheden is een proces waarin de leerling steeds meer het roer in eigen handen leert nemen. Als begeleider ondersteun je de leerling daarbij, zodat hij steeds meer over zichzelf en zijn omgeving ontdekt, bewuster keuzes kan maken en onderzoekt wat hij wil. Op basis van literatuuronderzoek en expertmeetings is het 'Kader voor Ontwikkeling' (Steenbergen-Penterman & Houkema 2013) ontwikkeld, met vaardigheden die in dit proces aan bod komen. Dit kader (zie figuur 1) vormt een aanvulling op de huidige kerndoelen. De vermelde vaardigheden kunnen gezien worden als ankerpunten. Ze bieden leraren houvast bij het vormgeven van verrijkend onderwijs voor alle leerlingen, dus inclusief de (hoog-) begaafde leerlingen.

Toelichting op het 'Kader voor ontwikkeling'

Per vaardigheid wordt voor de leerling beschreven wat ermee bedoeld wordt, zodat dit in gesprek met de leerling verder verkend kan worden.

Denken over denken

Je denkt bewust na over je eigen werk en hoe dat tot stand is gekomen. Je weet wat sterke punten en verbeterpunten van je aanpak en product zijn. Uit feedback haal je informatie voor toekomstig leren.

Zelfsturing

Je neemt de verantwoordelijkheid voor je eigen leerproces en voor een verzorgd resultaat. Je stelt haalbare doelen die uitdagen, en werkt volgens een zelfgemaakt plan. Je vraagt op tijd hulp als je er zelf niet uitkomt. Je focust op je doel en stelt plannen bij als het nodig is.

ICT-vaardigheden

Je past digitale hulpmiddelen toe om informatie te vinden, te gebruiken en te presenteren. Je ontwikkelt digitale producten, gebruikt multimedia en leert bijvoorbeeld programmeren.

Figuur 1: Kader voor ontwikkeling
(Steenbergen-Penterman & Houkema, 2013)

Samen leren

Je richt je met elkaar op een gemeenschappelijk doel. Je werkt samen om dit doel te bereiken. Je zet je in voor een goede onderlinge sfeer. Je maakt een product waaraan ieder een heeft kunnen bijdragen.

Analytisch denken

Je weet welke informatie nodig is om een probleem op te lossen. Ingewikkelde problemen deel je op in kleinere onderdelen. Zo zorg je voor meer overzicht in het geheel. Je herkent verschillen en overeenkomsten en ziet verbanden. Je trekt logische conclusies.

Kritisch denken

Je controleert veronderstellingen en toetst de betrouwbaarheid van informatie. Je mening onderbouw je met argumenten. Je kunt verschillende perspectieven innemen en kiest de meest geschikte oplossing.

Zelfinzicht

Je onderzoekt waar je goed en minder goed in bent. Je weet wat je leuk vindt en wat het beste bij je past. Je kunt met je gevoelens omgaan en stemt af op anderen. Kritiek gebruik je in je voordeel en je begrijpt dat je van tegenslagen kunt leren. Je weet wat je wilt en gaat daar ook voor.

Motivatie

Je onderzoekt waarom je iets doet en wat je drijfveren zijn. Je zet door en leert jezelf te motiveren voor jouw doelen en die van anderen. Uitdagingen ga je aan om van te leren!

Creatief denken

Je kunt flexibel inspelen op nieuwe omstandigheden en doorziet problemen. Je bedenkt veel nieuwe ideeën en komt met nieuwe vragen. Ook kun je ideeën aan elkaar verbinden. Bij problemen creëer jij originele oplossingen.

Communiceren

Je maakt in begrijpelijke taal je mening en ideeën duidelijk. Je luistert actief naar wat anderen vertellen en stelt vragen. Je geeft en ontvangt feedback.

Hogere-orde-denkvaardigheden

In het 'Kader voor ontwikkeling' staan rondom de kerndoelen de denkvaardigheden creatief denken, analytisch denken en kritisch denken. In de gereviseerde taxonomie van Bloom (Anderson et al., 2001) worden dit de hogere-orde-denkvaardigheden genoemd, zie figuur 2. Denkvaardigheden komen bij rijke leeractiviteiten allemaal aan bod. Denk bijvoorbeeld aan projectmatig werk of tijdens het filosoferen. Er is dus geen volgorde waarin een bepaalde denkvaardigheid aan bod zou moeten komen.

Het stimuleren van hogere-orde-denkvaardigheden wordt bevorderd, door in lessen open vragen en opdrachten op te nemen die stimuleren tot:

- verder nadenken (out-of-the-box);
- kritisch nadenken;
- probleemoplossend denken;
- een onderzoekende houding;
- een reflectieve houding.

Figuur 2: Zes 'niveaus' van het model van Bloom

Op de website talentstimuleren.nl wordt iedere vaardigheid van Bloom's taxonomie verder gespecificeerd. Ook wordt toegelicht aan welke leerdoelen je kunt werken, en krijg je suggesties voor het formuleren van vragen en ontwikkelen van opdrachten bij rijke leeractiviteiten. Je vindt er bijvoorbeeld 'blooming-lessen', die ter inspiratie gebruikt kunnen worden voor het ontwikkelen van rijke lessen en projecten. Onderwijsprofessionals die zich met een profiel hebben geregistreerd op de website, kunnen zelf ook bijdragen toevoegen. Daardoor staan op dit platform nu diverse concrete lessen over de hogere-orde-denkvaardigheden. Deze lessen kun je snel vinden door te zoeken op 'Bloom' en dan te klikken op het filter 'leermiddelen'. Zo is bijvoorbeeld ook de Bloom-Gardner-matrix uit het Engels vertaald en toegevoegd als hulpmiddel om rijke leeractiviteiten te ontwikkelen die een beroep doen op meerdere talentgebieden.

Signalering

Het bieden van rijke opdrachten is tevens van belang om begaafde leerlingen te signaleren. Door rijk, uitdagend onderwijs te bieden, komen talenten bovendien en is de kans om begaafde leerlingen te signaleren groter. Op de eerdergenoemde website staat onder het kopje 'Stimulerend signaleren' de integrale visie en aanpak beschreven. Het gesprek met de leerling, gericht observeren en het beter benutten van beschikbare gegevens, zijn belangrijke ingrediënten in het cyclische proces van waarnemen, begrijpen, plannen en realiseren.

Vaardigheden voor persoonlijke ontwikkeling

Naast de hogere-orde-denkvaardigheden, bevat het 'Kader voor ontwikkeling' vaardigheden die van belang zijn voor persoonlijke ontwikkeling, te weten: zelfinzicht, zelfsturing en motivatie. Deze vaardigheden zijn van belang om zicht te krijgen op wie je bent, waar je voor staat, wat je belangrijk vindt en wat je wilt bereiken in het leven. Het ontdekken daarvan gaat gepaard met vallen en opstaan. Juist van fouten maken en bedenken hoe het beter kan, leer je het meest. De andere vaardigheden die van belang zijn voor het leerproces zijn: samen leren, ict-vaardigheden, communiceren en 'denken over denken' (metacognitieve vaardigheden).

Welke vaardigheden wil jij verder ontwikkelen?

Figuur 3: Poster Doelen en Vaardigheden voor Ontwikkeling (Steenbergen-Penterman, Houkema, Janssen, 2017)
Via de QR-code rechtsonder kun je de afbeelding downloaden.

De vaardigheden die in het ‘Kader voor ontwikkeling’ genoemd worden, sluiten ook aan bij het overzicht van 21e-eeuwse vaardigheden van Voogt en Pareja Roblin (2010), die beschrijven wat van belang is om te leren voor de huidige, snel veranderende maatschappij.

Doelen en Vaardigheden voor Ontwikkeling (DVO)

Om leraren en (intern) begeleiders inspiratie te bieden, heeft het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling (SLO) dit jaar het ‘Kader voor ontwikkeling’ nader gespecificeerd in Doelen en Vaardigheden voor Ontwikkeling (DVO), zie figuur 3. De ik-doelen zijn kindgericht en zoveel mogelijk in concreet observeerbaar gedrag geformuleerd. Als je als leraar of begeleider in gesprek met een leerling samen wilt vaststellen aan welke vaardigheden de leerling in de komende periode wil werken, dan kan de DVO als hulpmiddel worden ingezet. Van deze 102 doelen zijn ook kaarten gemaakt, waarop de vaardigheden afzonderlijk zijn afgebeeld.

Doelen stellen met leerlingen

Gesprekken voeren met leerlingen om het onderwijs beter op de behoeften en interesses van leerlingen af te stemmen, is bijzonder belangrijk. Als duidelijk is aan welke doelen een leerling wil werken, laat hem dan zelf bedenken hoe hij dat wil doen, waar en wanneer hij het wil oefenen en hoe hij het wil laten zien. Stimuleer de leerling om zijn aanpak schriftelijk onder woorden te brengen, of te tekenen. Zo is het bruikbaar bij de evaluatie als de leerling reflecteert op zijn leerproces. Vraag de leerling bij de evaluatie voorbeelden te noemen waaruit

blijkt dat hij verder is gekomen op de gestelde doelen. Door deze cyclische werkwijze krijgen leerlingen steeds beter zicht op wat ze kunnen en wat ze verder willen ontwikkelen. Deze ontwikkelingsgesprekken kun je met alle leerlingen voeren.

Zelfinzicht stimuleren

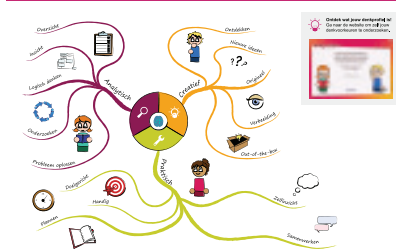
Voor het stimuleren van zelfinzicht bij de leerlingen heeft SLO de gespreksplaat: *Talent in Ontwikkeling (TiO)* ontwikkeld. Bij het stellen van doelen is het van belang activiteiten te kiezen die aansluiten op de interesses en passies van de leerling. TiO helpt om leerlingen bewust te maken van talenten en persoonlijke kwaliteiten. Je creëert als leraar en begeleider bewust leerervaringen, waarbij leerlingen kunnen werken aan identiteitsontwikkeling: Waar ben ik? Wat doe ik? Wat kan ik? Wat vind ik? Wie ben ik? Wat wil ik?

Het beantwoorden van deze vragen op de gespreksplaat helpt daarbij. De reflectievragen sluiten aan op de zes niveaus van denken en leren van Bateson (1984) en het reflectiemodel van Korthagen & Vasalos (2001), waarbij elk niveau effect heeft, c.q. richting geeft aan het onderliggende niveau. Als je bijvoorbeeld nieuwe vaardigheden leert, dan toon je ander gedrag. Dit heeft op zijn beurt weer een effect op je omgeving, die daar weer op reageert, wat ook weer een verandering teweegbrengt.

De gespreksplaat biedt naast de zes hoofdvragen vele verdiepende vragen die bijdragen aan identiteitsontwikkeling. Dit ondersteunt leerlingen als zij reflecteren op hun eigen handelen en op de invloed daarvan op de omgeving. Zo groeit het zelfinzicht en daarmee het besef hoe ze zelf invulling kunnen geven aan onderwijs en hun toekomst.

SLO heeft nog meerdere gespreksplaten ontwikkeld, om het onderwijs samen met de leerling vorm te geven. Al deze hulpmiddelen zijn ook online te downloaden. Hieronder volgt een kort overzicht.

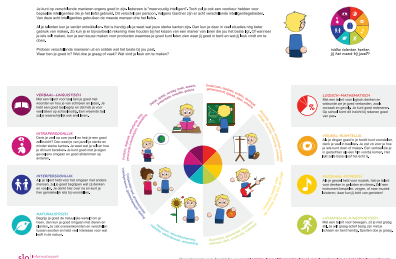
Ontwikkel jouw denktalenten

Wat is jouw denkprofiel?

Analytische, creatieve en praktische (denk)vaardigheden zijn allemaal belangrijk. Vaak heb je een voorkeur voor wat je het liefst of meest gebruikt. Dit verschilt per leerling. Laat leerlingen hun eigen denkprofiel ontdekken via de online e-learning module. Door hierover in gesprek te gaan ontstaat meer zelfinzicht en kun je bewuster sterke én minder sterke kanten verder ontwikkelen.

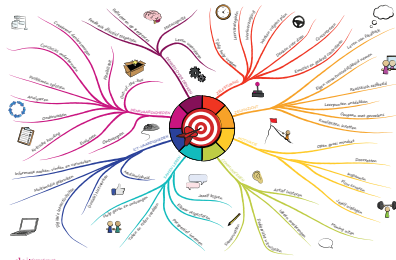
Meervoudige Intelligentie

Wat zijn jouw talenten en leervoorkeuren?

Je kunt op verschillende gebieden talenten hebben. Onderzoek samen met je leerlingen op welke manieren je kunt leren en hoe je optimaal gebruik kunt maken van meerdere talenten. Maak gebruik van de talenten van je leerlingen door in te spelen op hoe zij graag leren. Bied keuzemogelijkheden bij de manieren waarop ze in producten zichtbaar maken wat ze geleerd hebben.

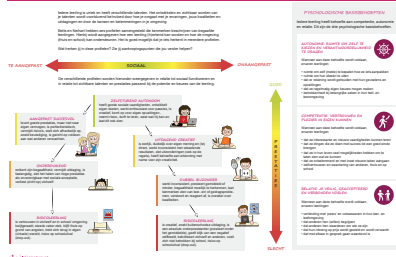
Welke vaardigheden ga jij verder ontwikkelen?

Doelgericht je talenten verder ontwikkelen

Voor het leren - nu én in de toekomst - is het nodig jezelf breed te ontwikkelen en verantwoordelijkheid te nemen voor je eigen leerproces. Bijvoorbeeld door te leren heldere doelen te stellen, te reflecteren op wat beter kan, kansen te benutten en mogelijkheden te creëren om leerlingen hun eigen koers te laten bepalen. Hiermee help je hen zelf richting te geven aan hun toekomst!

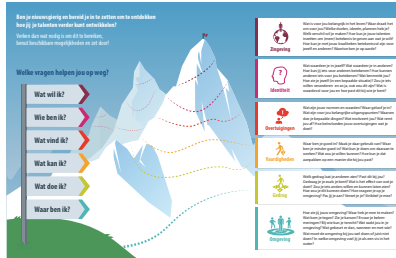
Wat herken jij in de profielen van begaafde leerlingen?

Profielen van leerlingen

Door te onderzoeken wat je herkent in de profielen van talentvolle en begaafde leerlingen, kun je meer inzicht krijgen in de onderliggende behoeften van leerlingen. Ga na of aan de psychologische basisbehoeften competentie, autonomie en relatie wordt voldaan. Verken dit verder in gesprek met de leerling en stem de begeleiding thuis en op school zo goed mogelijk af op wat nodig en mogelijk is.

Welke mogelijkheden als jij voor jezelf?

Talent in Ontwikkeling

Talentontwikkeling is een complex proces. Onderzoek met leerlingen welke persoonlijke kwaliteiten en kansen in hun omgeving bijdragen aan een positieve ontwikkeling. En welke uitdagingen en belemmeringen er zijn om mee te leren omgaan? Verken samen welke vragen je op weg helpen: wat wil ik? wie ben ik? wat vind ik? wat kan ik? wat doe ik? waar ben ik? Zo krijgt leren meer betekenis!

Op welke gebieden heb jij extra ondersteuning nodig?

De bijzonder begaafde leerling

Leerlingen met kenmerken van begaafdheid en kenmerken van leer- en/of gedragsproblemen worden niet altijd als zodanig (h)erkend. Bespreek met deze 'dubbelbijzondere' leerlingen op welke aandachtsgebieden zij extra ondersteuning nodig hebben. Dit draagt bij om deze leerlingen eerder en beter te zien, te horen, te begrijpen en te ondersteunen.

Kennis en ervaringen delen?

Jaarlijks organiseert het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling diverse regionale en landelijke conferenties. Hierin delen leraren, intern begeleiders en andere onderwijsprofessionals kennis met elkaar, volgen ze workshops en lezingen en wisselen ervaringen uit. Het thema van de regionale conferenties op 14 en 15 november 2017 is 'Dubbel bijzonder'. Tijdens deze bijeenkomsten worden DVO-posters, gespreksplaten en ander hulpmiddelen gratis uitgereikt.

Wil je automatisch op de hoogte blijven van belangrijke ontwikkelingen en bijeenkomsten op het gebied van onderwijs en talentontwikkeling? Registreer je dan op www.talentstimuleren.nl. Wij zien je graag op een van onze bijeenkomsten of op het platform.

Literatuur

- Anderson, L.W. (Ed.), Krathwohl, D.R. (Ed.), Airasian, P.W., Cruikshank, K.A., Mayer, R.E., Pintrich, P.R., Raths, J., & Wittrock, M.C. (2001). *A taxonomy for learning, teaching, and assessing: A revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives (Complete edition)*. New York: Longman.
- Bateson, G. (1984). *Het verbindend Patroon*. Amsterdam: Bert Bakker.

- Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. London: Heinemann
- Korthagen, F. & Vasalos, A. (2001). *Maatwerk bij coaching*. Handboek Effectief Opleiden 26(167), 11.5-3.01- 11.5-3.16
- Ministerie van OCW (2006). *Kerdoelen primair onderwijs*. Den Haag.
- Steenbergen-Penterman, N. & Houkema, D. (2013). *Kader voor ontwikkeling*. In: Steenbergen-Penterman, N. (2013) Tegemoetkomen aan onderwijsbehoeften en interesses van talentvolle leerlingen. *Zorg Primair*, 4, 21-23.
- Steenbergen-Penterman, N., Houkema, D & Janssen, Y. (2017). *Doelen voor Ontwikkeling*. Geraadpleegd op 5 september 2017 op: <https://talentstimuleren.nl/thema/talentontwikkeling/hulpmiddel/4330-doelen-en-vaardigheden-voor-ontwikkeling-dvo>
- Oogt, J., & Pareja Roblin, N. (2010). *21st century skills*. Discussienota. Enschede: Universiteit Twente.

In de materialenbank op www.lbbo.nl vind je onder meer het volgende artikel over verrijking:

- *Differentiëren is te leren* (september 2014)

TIP

Nora Steenbergen-Penterman is projectleider van het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling (SLO). Daarnaast is zij ECHA-specialist in Gifted Education, onderwijskundige, leerkracht basisonderwijs en senior leerplanontwikkelaar bij SLO.

AUTEUR

Desirée Houkema is projectleider '(Hoog)begaafdheid binnen passend onderwijs' bij het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling (SLO). Daarnaast is zij ECHA-specialist in Gifted Education, psycholoog, (technisch) cognitiewetenschapper en SMPG-facilitator (trainer) in het netwerk Peers4Parents en senior leerplanontwikkelaar bij SLO.

AUTEUR

Yvonne Janssen is projectmedewerker van het Informatiepunt Onderwijs & Talentontwikkeling (SLO). Daarnaast is zij onderwijsbegeleider, specialist begaafdheid bij het Samenwerkingsverband po Apeldoorn, SMPG-facilitator in het netwerk Peers4Parents en senior leerplanontwikkelaar bij SLO.

AUTEUR

Samenwerking LBBO en LannooCampus

Met trots presenteert de LBBO twee nieuwe publicaties: *Een stille leerling in je klas* en *Taalontwikkelingsstoornissen in de klas*. De boeken zijn tot stand gekomen in nauwe samenwerking met uitgeverij LannooCampus.

Voordeel:

LBBO-leden ontvangen in de maanden november en december 15 procent korting en hoeven geen verzendkosten te betalen. Prijs: van € 24,99 voor € 21,25!*

Bestel via www.lbbo.nl/lidmaatschap/beter-begeleiden-voordeel

*Zie de actievoorwaarden op de Beter Begeleiden-voordeelpagina.

'Een stille leerling in je klas'

De leraar als betekenisvolle andere bij kindermishandeling

Als leraar kun je een positieve invloed hebben op de ontwikkeling van mishandelde of verwaarloosde leerlingen. In dit boek wordt op praktische manier beschreven, hoe je als leraar - naast de ouders - een zeer 'betekenisvolle andere' in het leven van een kind kunt zijn.

'Dit vlot geschreven boek vol praktische suggesties, verdient een plaats in de standaarduitrusting van studenten, begeleiders en docenten, omdat het niet alleen kennis vergroot, maar vooral ook appelleert aan het individuele pedagogische vakmanschap van de lezer. Dit boek zou door elke begeleider gelezen moeten worden!' **Marianne Bookelmann, bestuurslid LBBO**

'Peter Mol geeft in dit boek een heel goede basis en veel praktische voorbeelden om je als leraar beter te verbinden met stille leerlingen. Laat dit boek daarom een aansporing zijn om die betekenisvolle ander te zijn. Het voorkomt dat je later zegt: "Ik zag het, maar ik kon er niets mee." De leerling zal je dankbaar zijn.' **Ingrid van Essen, (was) docent in het voortgezet onderwijs, oprichter van Young Identity Coaching en auteur van onder andere Effectief en affectief lesgeven aan pubers.**

LannooCampus – ISBN 978 94 014 4657 0 – 192 pagina's.

'Taalontwikkelingsstoornissen in de klas'

Praktische handelingsadviezen en tips

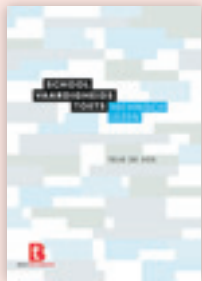
Een taalontwikkelingsstoornis (TOS) is één van de meest voorkomende stoornissen bij kinderen, gemiddeld hebben in elke klas van dertig kinderen twee kinderen een TOS. Dat betekent dat iedere leraar ermee te maken krijgt. In dit praktische boek staat helder uitgelegd wat een taalontwikkelingsstoornis is, hoe je het kunt herkennen en wat je als leraar kunt doen om een kind met een TOS te ondersteunen. De vele voorbeelden uit de praktijk en de praktische tips laten zien wat je als leraar in de klas kunt doen. Onmisbare informatie voor iedere leraar in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en in het MBO.

'Dit is een zeer compleet boek over taalontwikkelingsstoornissen voor leerkrachten. Naast informatie over TOS en praktische tips voor in de klas, wordt TOS ook beschreven vanuit de leerlingen zelf. Veelal hoor je terug dat de leerling met TOS de wens te heeft 'dat TOS bekend raakt', dit boek gaat daar zeker een bijdrage aan leveren.' **Margot Visser-Bochane (MSc), logopedist, logopediewetenschapper, onderzoeker Lectoraat Kind, Taal & Ontwikkeling en Hogeschooldocent aan de Hanzehogeschool in Groningen**

LannooCampus – ISBN 978 94 014 4434 7 – 240 pagina's.

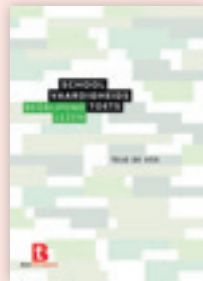
Kindvriendelijk toetsen

Niveaubepaling van de belangrijkste vaardigheden in groep 3 t/m 8

SVT Technisch Lezen

- Afnemen en scoren in 1 minuut

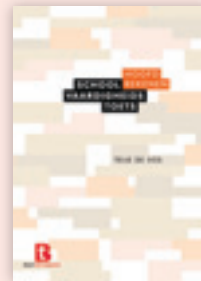
SVT Begrijpend Lezen

- Compacte teksten
- Inclusief gratis online diagnostische analyse

SVT Spelling

- Actieve spelling: zelf schrijven
- Inclusief gratis online foutenanalyse

SVT Hoofdrekenen

- Eén toets voor alle leerlingen

SVT Rekenen-Wiskunde

- Pure sommen
- Inclusief gratis online diagnostische analyse

Bestel een gratis informatiepakket of maak een afspraak.
Wij komen graag bij u langs! www.boomtestonderwijs.nl/svt

Boom test onderwijs

www.boomtestonderwijs.nl
info@boomtestonderwijs.nl
[@BoomOnderwijs](https://twitter.com/BoomOnderwijs)

Nederlands
Jeugdinstituut

Online dossier Onderwijs-zorgarrangementen

- Wat is een onderwijs-zorgarrangement?
- Wie heeft er baat bij?
- Wat betekent een arrangement als je er in de praktijk mee werkt?

Antwoorden op deze en andere vragen: www.nji.nl/oza

Geef kinderen de vrijheid om te bewegen

Actief zitten helpt kinderen zich te concentreren.

De dynamische zitting van de Wigli zorgt voor een actieve zit en biedt ultieme bewegingsvrijheid.

Nu ook met
zachte
kunststof
zitting!

Zit nooit stil

wigli
www.wigli.nl

Agenda

08 november 2017

Inspiratiemiddag voor beeldbegeleiders

• www.lbbo.nl/onze-activiteiten

09 november 2017

Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen (Drachten)

• www.lbbo.nl/onze-activiteiten

15 november 2017

Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen (Gramsbergen)

• www.lbbo.nl/onze-activiteiten

20 november 2017

'Slecht-nieuws gesprekken' (met ouders) (Eindhoven)

• www.lbbo.nl/onze-activiteiten

25 januari 2018

Groepsplanloos werken (Zeist)

• www.lbbo.nl/onze-activiteiten

21 februari 2018

Lesgeven aan getraumatiseerde kinderen (Enschede)

• www.lbbo.nl/onze-activiteiten

7 maart 2018

Groepsplanloos werken (Goes)

• www.lbbo.nl/onze-activiteiten

13 maart 2018

Cognitieve functies, De bouwstenen van het denken (Zeist)

• www.lbbo.nl/onze-activiteiten

17 april 2018

Beurs Beter Begeleiden

• www.lbbo.nl/onze-activiteiten

24 mei 2018

'Slecht-nieuws gesprekken' (met ouders) (Zeist)

• www.lbbo.nl/onze-activiteiten

Kijk voor actuele informatie op www.lbbo.nl

Beter Begeleiden Voordeel

KORTING OP VAKLITERATUUR EN TESTMATERIALEN

Als lid van de LBBO profiteer je van speciale kortingen op vakliteratuur en testmateriaal. Door in te loggen met je LBBO-account krijg je toegang tot **Beter Begeleiden Voordeel**.

De voordelen:

- Elke twee maanden nieuwe aanbiedingen.
- Boeken met korting op het gebied van onderwijs, gedrag en coaching.
- Vakliteratuur van verschillende uitgeverijen in één webwinkel.
- Korting op geselecteerde e-books.

www.lbbo.nl/lidmaatschap/ledenvoordeel

In het volgende magazine

Begin januari ligt het nieuwe nummer van *Beter Begeleiden* op je deurmat. Daarin lees je onder andere:

- alles rondom de Wet Beroep Leraar;
- hoe je betekenisvol kunt zijn voor mishandelde of verwaarloosde kinderen;
- wat je kunt doen als je werkt met of in een team met veel weerstand.

En meer!

Korting

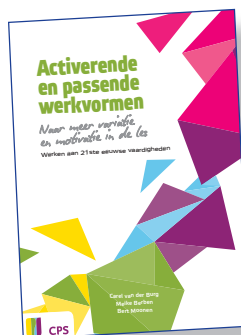
Uitgeverij Bazalt biedt lezers van *Beter Begeleiden* korting op het boek **Leren zichtbaar maken met Formatieve Assessment**.

Het boek is te verkrijgen voor € 49,- in plaats van € 59,-.

Meer informatie hierover vind je terug in de *Beter Begeleiden Voordeel*

De korting is geldig tot eind december.

Winnaars

We feliciteren de volgende winnaars van de verloting van **Activerende en passende werkvormen**:

**Heidi Huijbers
en
Janwillem Plat**

De winnaars hebben het boek inmiddels thuisgestuurd gekregen. Mocht je niet tot de gelukkigen behoren, dan kun je het boek via de website www.cps.nl bestellen.

TROOSTKAARTEN VOOR KINDEREN EN JONGEREN

KATRIEN VANHAUWAERT EN CINDY VERHULST

- Maakt rouw en verdriet bespreekbaar in de klas
- 24 dubbele kaarten om weg te geven
- Aanvullend boekje met verschillende verwerkingsopdrachten

ISBN 978 94 6292 716 2 – 32 blz. – €19,99

€19,99

“Een inspirerend werkboek voor pedagogen, psychologen en leerkrachten in het basis- en middelbaar onderwijs.”

*Stichting Verdriet door je hoofd,
Jof Neuhaus en Anne Lammers*

acco
MAAKT KENNIS MET U

UitgeverijAcco

@uitgeverijacco

uitgeverij-acco